

5. Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er samt Pædagogisk Perspektivplan (2008-113072)

Udvalget skal tage stilling til om forslag til revision af "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er" og "Pædagogisk Perspektivplan" skal sendes til høring.

INDSTILLING OG Beslutning

Fejl! Ukendt betegnelse for dokumentegenskab. (BUF) indstiller til Børne- og Ungdomsudvalget,

1. at udvalget tager stilling til om forslagene til "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er" og "Pædagogisk Perspektivplan" skal sendes i høring

Problemstilling

Med udgangspunkt i at flere større aktiviteter skulle igangsættes på dag- og fritidsområdet i år 2008, besluttede BUU den 27. februar 2008 at søsætte en pædagogisk visionsdebat blandt personalet i dag- og fritidstilbud. Fagfolkene skulle komme med deres input i forhold til fem emner:

- 1) Revidering af "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er"
- 2) Revidering af "Pædagogiske Perspektivplan"
- 3) Evaluering af samtænkningen mellem skoler og fritidsinstitutioner
- 4) Undersøgelse af mulighederne for at samle morgenåbning på fritidshjem på færre enheder
- 5) Justering af klubpædagogiske mål

Debatterne om punkterne 1 og 2 skulle bidrage til revideringsarbejdet af de to indholds- og målbeskrivelser, mens debatterne om punkterne 3, 4 og 5 skulle indgå som faglige overvejelser i forhold til struktur- og kapacitetsmæssige rammer på området. Børne- og Ungdomsudvalget vil på et senere tidspunkt få fremlagt oplæg om de struktur- og kapacitetsmæssige rammer på fritidsområdet. Fagfolkernes tilbagemeldinger på de fem emner i visionsdebatten blev samlet og præsenteret for og godkendt af udvalget ved mødet den 18. juni 2008. I forhold til Pædagogisk Visionsdebat er det således nu kun høringen og godkendelsen af reviderede udgaver af "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er" og "Pædagogisk Perspektivplan", der udestår.

Løsning

BUF har udarbejdet forslag til revideringer af "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er" (Bilag 1) og "Pædagogisk Perspektivplan" (Bilag 2). Det er historisk betinget at området 0-18 år dagtilbuds mål og visioner er beskrevet i henholdsvis målsætninger og pædagogisk perspektivplan.

Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er

I forlængelse af visionsdebatten nedsatte forvaltningen en arbejdsgruppe bestående af institutionsfolk og pædagogiske konsulenter til revideringen af "Målsætninger for fritidshjem og KKFO'er".

Målsætningerne skal være gældende for samtlige fritidshjem og KKFO'er i Københavns Kommune. Fritidsinstitutionernes nye målsætninger har udgangspunkt i Dagtilbudsloven, Folkeskoleloven, Københavns Kommunes værdigrundlag samt BUFs strategi, og tager afsæt i tilbagemeldingerne fra Pædagogisk Visionsdebat og det allerede etablerede udviklingsarbejde på området. Målsætningen udmøntes i otte overordnede mål om:

- Fritidspædagogisk udvikling og kvalitet
- Mangfoldigt børnemiljø – gensidig integration
- Inkluderende børnemiljø
- Demokratisk dannelse
- Sammenhængende overgange
- Barnets trivsel i hverdagen
- Barnets alsidige udvikling
- Forældresamarbejde

I forbindelse med hvert mål konkretiseres en række tiltag, som danner rammerne for den enkelte fritidsinstitutions daglige virke. Men vægtningen af de enkelte opgaver kan under hensyntagen til den enkelte institutions målgruppe og lokalområde variere. Som baggrund for målene formuleres – i overensstemmelse med BUF's delstrategi for Fritid – en ambitiøs vision om, at det skal være svært at sige nej til fritidstilbuddet. Fritidsinstitutionerne skal beskrive den pædagogiske indsats for børn, forældre, ledelse og personale i de fire-årige udviklingsplaner med tilhørende et-årige handleplaner.

Pædagogisk Perspektivplan

Pædagogisk Perspektivplan præciserer værdier, visioner og mål for det pædagogiske arbejde i dagtilbud i Københavns Kommune. Planen er fast forankret i alle dagtilbud i Københavns Kommune; derfor er der lagt vægt på at bevare planens genkendelighed. Pædagogisk Perspektivplan revideres og opdateres med respekt for den løbende pædagogiske udvikling i dagtilbud, tilbagemeldingerne fra Pædagogisk Visionsdebat og Københavns Kommunes politikker, der vedrører børn i dagtilbud og Dagtilbudsloven.

I revideringen af Pædagogisk Perspektivplan er fokus lagt på at inddrage følgende områder:

- Børne- og Ungdomsforvaltning 0-18 år
- Dagtilbudsloven:
  1. Børnemiljøvurdering/livsglæde
  2. 3 års sprogvurdering/samlet sprogindsats
  3. Pædagogiske læreplaner
  4. Sammenlignelig brugerinformation
  5. Inklusion / tværfagligt samarbejde
  6. Overgange/sammenhæng i børns liv
  7. Børns medbestemmelse
- Evalueringer og erfaringer fra tidligere udviklingsområder:
  1. Børns sociale færdigheder
  2. Den forebyggende indsats i dagtilbud
  3. Børns overgang mellem dagtilbud og fritidstilbud og skole
- Integration/kulturmøde/interkulturelle kompetencer

- Dannelsesdebatten
- Det tværgående samarbejde, herunder specialreformen
- Visionsdebatten 2008
- Udviklingskontrakter
- Akkrediteringsmodel
- Opstilling af nye udviklingsområder

Opdateringen på disse områder gør ny Pædagogisk Perspektivplan til en aktuell politisk ramme, selvom det oprindelige udgangspunkt fortsat udgør fundamentet. Perspektivplanen opdateres i forhold til ny lovgivning og udviklingen i Københavns Kommune og der angives nye mål og rammer og nye udviklingsområder med afsæt i tilbagemeldingerne fra visionsdebatten. I den ny Pædagogisk Perspektivplan, der foreligger i høringsudgaven, er de nye afsnit skrevet med rødt, for at give læseren mulighed for at få et overblik over hvad der er nyt og hvad der er bevaret fra den oprindelige Pædagogisk Perspektivplan.

Økonomi

Udgifterne til opsætning og tryk af pjecer vil beløbe sig til ca. 60.000 kr. og vil blive finansieret på bevillingsområde dagtilbud, funktion 05.25.14.1.

Videre proces

Forslagene sendes til høring med frist den 6. februar 2009 i dag- og fritidstilbud, paraplyorganisationer for de selvejende institutioner, de faglige organisationer, Det Centrale Forældreforum og Fællesrådet for fritidshjem og klubber.

Herefter indarbejder BUF høringsresultaterne og sender Målsætninger og Pædagogisk Perspektivplan til godkendelse i BUU på udvalgets møde den 11. marts 2009.

Såfremt der foreligger endelig godkendelse af de to produkter, vil de blive præsenteret for dag- og fritidstilbuddene på afslutningskonference for Pædagogisk Visionsdebat i april 2009.

Else Sommer

/Jan Dehn

bilag

[1. Forslag til Målsætninger for fritidshjem/KKFO'er 2009](#)

[2. Forslag til Revision af Pædagogisk perspektivplan 2](#)

Børne- og Ungdomsudvalgets beslutning den 17.12.2008

Indstillingen blev godkendt, idet materialet også sendes til skolerne, som får mulighed for kommentere forslag til målsætninger og pædagogisk perspektivplan.

Pædagogisk Perspektivplan 2009

Forsidebillede

Logo: Københavns Kommune

Blank side 2 – bagside af forsiden

Førord

Familie- og Arbejdsmarkedsudvalget i Københavns Kommune vedtog den 17. juni 2003 Pædagogisk Perspektivplan. Københavnske dagtilbuds tilhørsforhold er siden 1. januar 2007 Børne- og Ungdomsforvaltningen. Pædagogisk Perspektivplan er derfor revideret i respekt for den omstilling der organisatorisk har fundet sted. I respekt for de mange pædagogiske udviklinger, der har fundet sted i perioden samt i forhold til dagtilbudsloven, der trådte i kraft 1. august 2007.

Pædagogisk Perspektivplan er blevet udarbejdet over en toårig periode med afsæt i dels en større spørgeskemaundersøgelse om holdninger og værdier blandt forældre og personale og dels en række dialoger mellem de involverede parter.

Planens formål er at angive mål og rammer for dagtilbudsområdet i Københavns Kommune.

Pædagogisk Perspektivplan skal i de kommende år være rammegivende i forhold til de aktiviteter og udviklingsmuligheder, der tilbydes børn, forældre og personale i de Københavnske dagtilbud.

Visionerne og værdierne er blevet formuleret i en tæt dialog mellem politikere, forvaltning, pædagogisk personale og forældre.

Det er stadig et fælles ansvar for alle de involverede at virkeliggøre Pædagogisk Perspektivplans visioner og værdier i dagligdagen.

København januar 2009

Bo Asmus Kjeldgaard
Børne- og Ungdomsborgmester

Blank side - bagside af forord

Pædagogisk Perspektivplan - Indholdsfortegnelse

<u>1. Indledning</u>	6
<u>2. Pædagogisk Perspektivplan 2009</u>	7
<u>3. Samfundsmæssige tendenser</u>	10
<u>Kendetegn ved samfundet i dag</u>	10
<u>4. Det daglige pædagogiske indhold i dagtilbud</u>	15
<u>4.1 Børns trivsel og livsglæde</u>	15
<u>4.1.1 Børn har brug for at være en del af en kammeratskabsgruppe</u>	17
<u>4.2 Dannelse</u>	17
<u>4.3 Børns udvikling og læring</u>	19
<u>4.4 Børns medbestemmelse</u>	23
<u>4.4.1 Konflikter mellem børn</u>	24
<u>4.5 Integration af børn med anden etnisk baggrund end dansk</u>	24
<u>4.6 Københavns Kommunes samlede sprogindsats</u>	27
<u>4.6.1 Sprogvurdering</u>	28
<u>4.6.2 5-års status inden indskrivning til skole/fritidsinstitution</u>	28
<u>4.6.3 Videnoverdragelse til barnets kommende skole/fritidsinstitution</u>	28
<u>4.7 Forebyggende indsats overfor børn i dagtilbud</u>	29
<u>4.7.4 Afrunding</u>	31
<u>5. Samarbejde mellem personale og forældre</u>	32
<u>6. Samarbejdet mellem dagtilbud og andre</u>	34
<u>7. Udviklingsperspektiver for Pædagogisk Perspektivplan</u>	35
<u>7.1 En fortsat dialog om læring og dannelse</u>	36
<u>7.2. Børns sociale færdigheder</u>	36
<u>7.3 Den forebyggende indsats i dagtilbud</u>	38
<u>7.4 Overgang mellem dagtilbud og skole/fritidshjem</u>	39
<u>7.5 Nye udviklingsperspektiver</u>	40
<u>8. Evaluering af det pædagogiske arbejde i dagtilbud</u>	42
<u>- efter vedtagelsen af Pædagogisk Perspektivplan</u>	42
<u>8.1 Evaluering gennem det enkelte dagtilbuds årsplan</u>	42
<u>Efterord</u>	43

1. Indledning

Pædagogisk Perspektivplan 2003 har til dato været "den røde tråd" og har været rammegivende for det pædagogiske arbejde i dagtilbud. Der er i perioden fra 2003 til d.d. vedtaget ny lovgivning på børneområdet. På det almene område er det dagtilbudsloven, der fra 1. august 2007 er gældende. Dagtilbud blev fra 1. januar 2006 organisatorisk placeret i Børne- og Ungdomsforvaltningen, der har børn fra 0 til 18 år som kerneområde. Pædagogisk udvikling og aktiviteter samt dialoger i forskellige fora, ny lovgivning og nye tiltag, der er under omstilling og udvikling i forvaltningen, bør afspejles i Pædagogisk Perspektivplan. Pædagogisk Perspektivplan har på den anden side været retningsviser for udarbejdelse af strategier på dagtilbudsområdet i Børne- og Ungdomsforvaltningen. Det er derfor tiden til og endog påkrævet, at Pædagogisk Perspektivplan revideres og opdateres. Denne udgave af ny Pædagogisk Perspektivplan er revideret og opdateret ud fra kildemateriale der er indvundet gennem pædagogisk udvikling i dagtilbud, fremkommet gennem et tæt samarbejde mellem de forskellige interessenter i praksisfeltet som er ledere, pædagoger og forældre i samarbejde med forvaltningens fagkontorer. Alle har bidraget med udvikling, dialog eller projekter på dagtilbudsområdet. Der er lagt vægt på at beholde fundamentet i den oprindelige Pædagogisk Perspektivplan 2003. Dette for at bevare den velkendte ramme, der er implementeret og siden 2003 har været retningsviser dagtilbudsområdets pædagogiske praksis. Pædagoger og forældre udtrykker ejerskab til Pædagogisk Perspektivplan som en særlig kvalitet.

Der er lagt fokus på i forhold til den tidligere Pædagogisk Perspektivplan at revidere og opdatere områderne:

- Tilhøret til Børne- og Ungdomsforvaltningen 0 til 18 års perspektivet
- Ændringer i tal der angiver brug af dagtilbud og timer børn bliver passet
- Visionsdebat: Interessenters aktuelle opdragelsesværdier, der kan udledes af debatten.
- Nye kilder, der har bidraget til revision og opdatering af Pædagogisk Perspektivplan.

Dagtilbudsloven:

- Børnemiljøvurdering/livsglæde
- Pædagogiske Læreplaner
- 3 års sprogvurdering/samlet sprogindsats
- Overgange, helhed og kontinuitet
- Fokus på børn der har udsatte positioner eller har brug for særlig opmærksomhed

Faglige opdateringer:

- Integration
- Forebyggende arbejde i dagilbud
- Tværfagligt Samarbejde
- Specialreformen
- Samarbejde mellem personale og forældre
- Samarbejde mellem dagtilbud og andre f. eks skole og fritidsinstitutioner

Udviklingsområder i Pædagogisk Perspektivplan

- Opsamling af udviklingsområder i Pædagogisk Perspektivplan 2003
- Fastsættelse af nye udviklingsområder.

Tekst, der er ændret eller opdateret fremstår som rød tekst, mens oprindelig tekst er sort
 Pædagogisk Perspektivplan sendes i høring til samtlige interessenter
 Efter høring indarbejdes interessenters kommentarer i ny Pædagogisk Perspektivplan.
 Pædagogisk Perspektivplan indstilles til vedtagelse i Børne- og Ungdomsudvalget.

2. Pædagogisk Perspektivplan 2009

Pædagogisk Perspektivplan blev vedtaget den 17. juni 2003 af Familie- og Arbejdsmarkedsudvalget. De Københavnske dagtilbud for børn fra 0 år og til skolestart har nu tilhørsforhold under Børne- og Ungdomsforvaltningen. Pædagogisk Perspektivplan er blevet revideret i 2009 og afspejler udviklingen indenfor området. Pædagogisk Perspektivplan 2009 er vedtaget af Børne- og Ungdomsudvalget den 00. januar 2009.

Pædagogisk Perspektivplans tilblivelse - Historik

Familie- og Arbejdsmarkedsudvalget vedtog den 9. maj 2001, at der som led i den kommende sektorplan for området børn og familier med behov for almene serviceydelser skulle udarbejdes en Pædagogisk Perspektivplan for kommunens dagtilbud for 0-6 årige børn.

Formålet med Pædagogisk Perspektivplan er at præcisere værdier, visioner og mål for det pædagogiske arbejde i dagtilbuddene. Før udarbejdelsen af planen blev der lagt op til en bred dialog mellem forældre, personale i dagtilbuddene, forvaltningen og politikerne. Dialogen skulle give indsigt i og kendskab til personalets og forældrenes forventninger til det pædagogiske arbejde i kommunens dagtilbud.

Pædagogisk Perspektivplan omfatter dagplejer, vuggestuer, børnehaver, 0-6 årsdelen i integrerede institutioner, private ordninger og puljeinstitutioner i hele Københavns Kommune.

Processen

Udarbejdelsen af Pædagogisk Perspektivplan har varet 2 år og har været inddelt i to faser.

I den første fase startede dialogen mellem dagtilbud, forvaltning og politikere og forældre. Der blev gennemført en spørgeskemaundersøgelse om værdier og forventninger til det pædagogiske arbejde i dagtilbud. I anden fase fortsatte dialogen samtidig med, at der blev nedsat en arbejdsgruppe som skulle udarbejde et udkast til Pædagogisk Perspektivplan.

Arbejdsgruppen har bestået af en repræsentant fra hver af kommunens, dengang 15 bydele. Repræsentanterne har været personale fra de forskellige typer dagtilbud, pædagogiske konsulenter og teknisk-administrative teamchefer fra lokalforvaltningen (navne på medlemmerne står på sidste side)

Sammensætningen af arbejdsgruppen er et udtryk for, at Pædagogisk Perspektivplan skal tage afsæt i den praksis, der allerede har udviklet sig i de forskellige dagtilbud. Planen er udarbejdet på baggrund af lovgivning på området, resultater fra spørgeskemaundersøgelsen og den brede dialog, der har været undervejs i processen.

Planens metode

Pædagogisk Perspektivplan skal læses som en politisk plan, der på baggrund af dialog og vidensindsamling blandt forældre og medarbejdere giver rammerne for de kommende års arbejde i dagtilbuddene. Der er ingen teoretiske kildehenvisninger i planen, fordi det et politisk dokument, der tager udgangspunkt i den eksisterende praksis. Henvisning til litteratur og lovgivning på området findes på www.kk.dk/børn

Planen er udarbejdet efter en metode, der består i en lag på lag indsamling af viden og informationer. Planens grundlæggende informationer er baseret på en spørgeskemaundersøgelse, blandt forældre og medarbejdere. I denne spørgeskemaundersøgelse er der blandt andet oplysninger om, hvilke værdier, færdigheder, aktiviteter og oplevelser, der prioriteres højest af brugerne af de Københavnske dagtilbud.

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i samarbejde med Socialforskningsinstituttets Surveyafdeling og en ekstern følgegruppe med eksperter i metode, pædagogik og psykologi.

Disse resultater er så videre blevet debatteret, fortolket og nuanceret via debat i forskellige fora. Ydermere er der i debatten fremkommet en række andre temaer, som skønnes at være relevante. Disse temaer er også blevet behandlet i planen.

Afslutningsvis har forvaltningen i samarbejde med arbejdsgruppen forsøgt at samle de relevante temaer sammen, så Pædagogisk Perspektivplan kan give et billede af den helhed, som udgøres af alle dagtilbuddene i Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen.

Kilderne til viden er både kvantitative (spørgeskemaundersøgelsen) og kvalitative (den efterfølgende debat). Det vurderes at begge typer af information er repræsentative, da der har indgået en stor gruppe af aktører i både spørgeskemaundersøgelsen og debatten, og der kun er lagt vægt på den information, som udtrykker holdningerne i forhold til en lang række af aktører.

I planen er der en række faktabokse. Her præsenteres udsnit af lovgivningen for området samt spørgeskemaundersøgelsen og den dialog, der har været blandt forældre og medarbejdere i forbindelse med Pædagogisk Perspektiv. Disse faktabokse er ikke i sig selv dækkende i forhold til den vidensindsamling, der er foregået, og hvoraf meget er skrevet ind i selve planen. De giver i stedet et fingerpeg om nogle af de mest generelle tendenser, der har kunnet påpeges.

Planen som redskab

Pædagogisk Perspektivplan skal udgøre fundamentet for de voksnes samarbejde om det enkelte barn. Pædagogisk Perspektivplan skal være en ramme, som det enkelte dagtilbud kan spejle sin egen praksis i. Det enkelte dagtilbud skal tolke Pædagogisk Perspektivplan og tilrettelægge deres egen pædagogik i forhold til dagtilbuddets særlige kendetegn og børnenes særlige forudsætninger og behov.

Intentionerne med planen er at skabe en rød tråd mellem planen, det enkelte dagtilbuds årsplan og praksis og det enkelte barns trivsel og udvikling. Pædagogisk Perspektivplan skal være en aktiv og dynamisk plan, der løbende fornyer og udvikler sig med udgangspunkt i dagtilbuddenes dagligdag..

Kilder til Pædagogisk Perspektivplan

Som det fremgår af ovenstående procesbeskrivelse, er der en række kilder til de temaer, som behandles i Pædagogisk Perspektivplan.

De primære kilder til viden, der direkte finder anvendelse i planen er:

- Hovedkonklusioner fra spørgeskemaundersøgelsen
- Lovmateriale på dagtilbudsområdet
- Skriftlige resumeer indsendt til Pædagogisk Perspektiv
- Indlæg i åben debat på pædagogisk perspektivs hjemmeside
- Debat blandt deltagerne i Arbejdsgruppen
- Debat på konference om Pædagogisk Perspektiv med dagtilbudsledere, lokalcentre, centralforvaltning og politikere den 22. maj 2002.

Derudover er der en række sekundære kilder til viden, som også er søgt integreret i planen. Denne viden stammer fra en række temadage og møder, som har været afholdt om Pædagogisk Perspektivplan, og fra svar fra høringen om Pædagogisk Perspektivplan. Der har været afholdt møder løbende hvor Pædagogisk Perspektivplan er blevet diskuteret, med:

- Det centrale Forældreforum, som fra starten har givet sparring på projektet
- De faglige organisationer (BUPL, LFS og PMF)
- Dialoggruppen, som består af dagtilbudsledere, udvalgt repræsentativt i de enkelte bydele
- TA-chefgruppen og de pædagogiske konsulenter, der koordinerer planen lokalt, og som i øvrigt deltager i lokale ledermøder samt møder i de enkelte dagtilbud

Kilder til ny Pædagogisk Perspektivplan:

Visionsdebat

Projekter og udviklingsarbejder i perioden 2003 til 2008

Konferencer og Lokale dialoger

Dagtilbudsloven

Pædagogisk Perspektivplan er formuleret inden for de politiske rammer, der skabes for børn, men selve planen fokuserer på de sidste to niveauer. Det er på disse to niveauer, at børn, forældre og personalet i dagtilbud direkte skaber mulighed for børns trivsel, læring og udvikling.

Kendetegn ved samfundet i dag

Dagens samfund er blandt andet kendetegnet ved hurtige og mange udfordringer. Forandring er blevet et slags grundvilkår for det moderne samfund. Hovedudfordringen for nutidens børn er derfor at udvikle kompetencer, som sætter dem i stand til at kunne håndtere nye krav og forudsætninger. Normer, rutiner og sædvaner ændrer sig dog ikke i samme hurtige takt som teknologiske, økonomiske og politiske forhold. Børnene skal derfor både kunne tilpasse sig det eksisterende samfund og kunne kapere, at det forandrer sig konstant.

Et andet kendetegn er, at værdier, normer og holdninger i større udstrækning er til forhandling, og det enkelte individ i højere grad selv skal vælge og tage stilling. På den måde stilles der krav til barnet om at vælge mellem utallige muligheder og aktivt vælge egne værdier, normer og holdninger.

Pr. 1. januar 2003 blev 79% af alle børn fra 11 måneder og op til og med 2 år, samt 97% af alle børn mellem 3 år og op til og med 5 år passet i et af kommunens dagtilbud. De fleste børn tilbringer altså dagligt en stor del af deres vågne tid i et dagtilbud.

Hvis man spørger et udsnit af forældrene i Københavns Kommune, hvor lang tid deres barn tilbringer i dagtilbuddet i gennemsnit om ugen får man følgende fordeling:

Under 15 timer: 1 %
Mellem 15 og 30 timer: 32 %
Mellem 30 og 40 timer: 59 %
Mellem 40 og 50 timer: 7 %
Over 50 timer: 0 %

Forældres og personales syn på dagtilbuddene i Københavns Kommune,
Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, FAF Tryk, februar 2003

Børnene færdes daglig i både hjem og dagtilbud og skal kunne håndtere de to verdener sociale og betingelser for krav.

Københavns Kommune har både et medansvar for og en almen interesse i, at børnene vokser op som sunde og kompetence medborgere, der lever "det gode liv" og er i stand til at videreføre og udvikle samfundet.

Samlet kapacitet pr. oktober 2008 (normerede pladser)		
Pladstype	Vuggestuepladser	Børnehavepladser

Daginstitutioner (470 i alt)	10.828	16.386
Private institutioner	78	62
Puljeinstitutioner	136	148
Privat dagpleje	588	0
Kommunal dagpleje*	564	0
Privat Børnepasning	292	84
I alt	12.486	16.680

* Inklusiv flerbørnsdagpleje.

3. Værdigrundlag

Menneskesyn og værdier har betydning for, hvilke mål og visioner, man ønsker at forfølge. Nedenfor beskrives menneskesyn og værdier i Pædagogisk Perspektivplan, det er en nødvendig afklaring før gennemgangen af mål og visioner i kapitel 4-6.

Syn på børn og deres udvikling

Pædagogisk Perspektivplan er baseret på en antagelse om, at børns udvikling foregår i en vekselvirkning mellem deres egen aktivitet og omverdenens krav og forventninger. Det betyder blandt andet, at en vigtig forudsætning for børns trivsel og udvikling er, at der gives rum for medbestemmelse og medansvar, så børnene senere kan indgå i demokratiske processer.

For at understøtte den bedste trivsel og udvikling, må man have følgende grundprincipper:

- Børn er selvstændige individer, der aktivt bidrager til egen udvikling via relationer og krav til omgivelserne.
- Børn er et produkt af det samfund, de lever i, de sociale relationer de indgår i og de krav, der stilles til dem.
- Børn har – fra de bliver født – brug for tæt følelsesmæssig relation til voksne
- Børn fødes med biologiske forudsætninger, men de har brug for aktivt samvær med og positiv interesse fra andre mennesker for at udvikle deres alsidige personlighed.
- Det enkelte barn er unikt og har krav på at blive mødt med respekt for sin person og baggrund.
- Børn er født med mange potentialer og har lyst til at lære og udforske verden, men udviklingshastigheden varierer fra barn til barn.

Værdier

Ved værdier forstås de forestillinger, hvert enkelt menneske bærer i sig selv, og som medvirker til at styre menneskets erkendelse og handlinger. Værdier er kultur- og samfundsskabte, og de dannes via deltagelse i fællesskaber, som den enkelte ser sig selv som en del af.

Dagens samfund er præget af mange grupperinger og stor mangfoldighed af værdier. Derfor formulerer vi ofte i forskellige sammenhænge nogle fælles værdier som udgangspunkt for fællesskabet.

Københavns Kommune har et fælles værdigrundlag for arbejdet i kommunen, som består af fire grundværdier:

- respekt
- ligeværdighed
- dialog
- tillid

Det betyder, at samarbejdet mellem forældre, børn og personale skal bygge på gensidig tillid, ligeværdighed og respekt for den enkelte og den enkeltes baggrund. Dialog mellem forældre og personale om børnene er nødvendig for at skabe større helhed i børnenes verden.

Opdragelsesværdier

Opdragelsesværdier forstås som egenskaber, normer eller holdninger, som det er ønskeligt, at barnet tilegner sig gennem barndommen.

Forældre og personale er i spørgeskemaundersøgelsen blevet spurgt, hvilke værdier, de synes skal være grundlaget for pædagogikken i kommunens dagtilbud.

Der tegner sig et fælles værdigrundlag, med følgende 4 værdier:

- Selvværd
- Hensyntagen til andre
- Selvstændighed
- Tolerance

Kommune,

Forældres og personales syn på dagtilbuddene i Københavns

Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningen, FAF Tryk, februar 2003

Ved **selvværd** forstås en grundlæggende tilstand, hvor barnet udvikler tillid til egen formåen, og har en følelse af, at ”jeg er noget værd”.

Ved **hensyntagen til andre** forstås, at barnet udviser begyndende empati over for andre mennesker, og at det kan udskyde egne behov, så andres behov også kan tilgodeses.

Ved **selvstændighed** forstås, at barnet frigør sig fra afhængighed og selv bliver i stand til at handle, både hvad angår praktiske færdigheder og i forhold til psykiske og sociale færdigheder.

Ved **tolerance** forstås en åbenhed og fordragelighed over for andre mennesker – uanset race, religion, sociale og kulturelle forskelle.

Kommunens værdigrundlag og opdragelsesværdierne supplerer hinanden – forstået på den måde, At kommunens værdier om at møde børn med respekt, ligeværdighed og dialog vil kunne understøtte børnenes tilegnelse af selvværd, tolerance, selvstændighed og hensyntagen til andre.

Københavns Kommune satte i 2007 en dannelsesdebat i gang ved en konference med temaet: "Dannelse i småbørnshøjde". Formålet med konferencen var at igangsætte debatten om dannelse i kommunens dagtilbud. Denne debat fortsattes i alle dagtilbud blandt forældre, og det pædagogiske personale.

I foråret 2008 besluttede Børne- og Ungdomsudvalget i Københavns Kommune at sætte mål og visioner for de københavnske børne- og ungdomsinstitutioner til debat blandt pædagoger, forældre og de unge.

Den del af visionsdebatten som handlede om revidering af Pædagogisk Perspektivplan tog afsæt i tre udviklingsområder fra Pædagogisk Perspektivplan 2003:

- Børns sociale færdigheder
- Støtte til børn med særlige behov
- Overgang mellem dagtilbud og skole/fritidshjem

Ud fra de tre udviklingsområder blev der formuleret debatspørgsmål:

- 1) Hvad kendetegner fællesskaber hvor der er plads til alle børn?
- 2) Hvordan kan man udvikle værdifulde relationer mellem børnene og mellem børn og voksne?
- 3) Hvad skal der til for at styrke udviklingen af barnets sociale kompetencer?
- 4) Hvad skal der til for at sikre at alle børn får en betydningsfuld relation i institutionen?
- 5) Hvad kan pædagoger/institutioner gøre for at inkludere alle børn?
- 6) Hvad skal der til for at skabe en god overgang mellem dagtilbud, fritidshjem og skole?
- 7) Hvad skal pædagoger, forældre og lærere gøre for at fremme samarbejdet om børnenes overgang fra vuggestue til børnehave og fra institution til skole?

En sammenfatning af distrikternes opsamling på visionsdebatten viste i hovedtræk, at der lægges vægt på, at personalet har viden om det enkelte barn og blik for barnets udviklingsmæssige ståsted, og at de voksne i mødet med børnene er åbne og vil forstå- og hjælpe dem med at indgå i fællesskabet.

Personalet vægter børnenes trivsel i fællesskabet højt. I den forbindelse mener de, at det er vigtigt at strukturere arbejdet på en måde, der sikrer, at sårbare børn bliver tilgodeset. Det kan ske gennem vidensdeling, forældreinddragelse og fælles refleksion. Her er videreuddannelse, supervision og udvikling af nye pædagogiske metoder også påkrævet.

Pædagogerne ser sig selv som rollemodeller for børnene og mener, at det er vigtigt at være tydelig i kommunikationen med dem. Der gives udtryk for, at det daglige arbejde med børnegruppen og kontakten til det enkelte barn, udfordres af udefrakommende opgaver, som tager tid væk fra børnene.

Tilbagemeldingerne giver et billede af, at faggrupperne omkring barnets overgang fra børnehave til fritidsinstitution/skole gerne vil samarbejde. De kan se en pædagogisk værdi i, at der er forudsigelighed og sammenhæng for barnet, og at det bliver mødt, set og forstået. Udfordringerne der nævnes i forhold til dette samarbejde ligger hovedsageligt i organiseringen af det og ressourcerne til det.

Blandt pædagoger og forældre i de Københavnske daginstitutioner lægges vægt på, at arbejdet hviler

på grundlæggende værdier som: Tillid, respekt og tolerance.

Disse værdier er i tæt samklang med Københavns Kommunes fælles værdigrundlag og fælles opdragelsesværdier.

Værdigrundlag: Respekt – ligeværdighed – dialog og tillid.

Opdragelsesværdier: Selvværd – hensyntagen til andre – selvstændighed – tolerance. (beskrevet ovenfor)

Det bekræfter at Københavns Kommunes fælles værdigrundlag og opdragelsesværdier er brugbare for daginstitutioner og forældre og stadig er gældende som grundlaget for arbejdet i daginstitutionerne i Københavns Kommune.

4. Det daglige pædagogiske indhold i dagtilbud

Der er i de følgende kapitler opsat en række visioner for det daglige arbejde i dagtilbuddene.

Disse visioner er Københavns Kommunes udmøntning af national lovgivning som er Dagtilbudsloven og Københavns Kommunes delstrategier for kerneområdet ”Dagtilbud”, Børnepolitikken samt FN’s Børnekonvention.

En stor del af visionerne bliver allerede opfyldt af de Københavnske dagtilbud. Nogle af visionerne opleves som en naturlig del og selvfølgelighed af det pædagogiske arbejde. Andre visioner kan kræve en mere målrettet indsats.

Visionerne i kapitel 4-6 udgør tilsammen kernen i det pædagogiske arbejde. Alle dagtilbud bør derfor i tilrettelæggelsen af det daglige arbejde og i årsplansarbejdet rette opmærksomheden mod visionerne.

4.1 Børns trivsel og livsglæde

Visioner for børns trivsel og livsglæde

- At dagtilbuddene i samarbejde med forældrene skaber rammer og en kultur, der styrker børns trivsel og selvværd
- At der i dagtilbuddene er en atmosfære præget af tryghed, nærvær og omsorg
- At samværet i dagtilbuddene modvirker, at nogle børn sættes udenfor kammeratskabsgruppen
- At dagtilbuddets børnemiljø giver de bedste betingelser for børns udvikling og læring.

Kendetegn ved trivsel og livsglæde

Trivsel og livsglæde er en generel tilstand, der kommer til udtryk som almen tilfredshed og velvære hos det enkelte barn. Trivsel har både en fysisk, psykisk og social dimension. Børn der trives er kendetegnet ved at være glade, sunde og aktive børn.

Livsglæde hos børn er, når de oplever tryghed og velvære, men også at børnene føler sig udfordret og engageret. At barnet oplever en balance mellem de udfordringer de møder, og de kompetencer de behersker. Børn der oplever livsglæde er børn der oplever en positiv mening i hverdagen og er åbne og søgende.

Dagtilbudslovens § 12 og § 13, stiller krav om at alle dagtilbud udarbejder en børnemiljøvurdering. Børnemiljøvurderingen sætter fokus på fysisk, psykisk og æstetisk børnemiljø. Samtidig skal børnemiljøet have særlig opmærksomhed i forhold til børn med nedsat psykisk og fysisk funktionsevne. Børn, forældre og medarbejdere skal inddrages i kortlægningen af børnemiljøet. Københavns kommune har tilføjet et fjerde aspekt der handler om børns livsglæde. Alle dagtilbud kan indføje dimensionen i deres børnemiljøvurdering. I Københavns Kommune indsamles data, der indfanger børns oplevelse af det gode liv, almen tilfredshed og velvære hos det enkelte barn som offentliggøres.

Børns trivsel og livsglæde er et fælles ansvar mellem hjem og dagtilbud og forudsætter bl.a. :

- At børn får fysisk tilfredsstillet deres grundlæggende behov for f.eks. søvn, hvile og sund kost og relevant beklædning
- At børn udfolder sig fysisk og kropsligt
- At børn får tryghed, anerkendelse og bekræftelse
- At børn får omsorg og tæt tilknytning til voksne mennesker
- At børn får mulighed for leg og etablerer venskaber med andre børn
- At børn får mulighed for at være en del af et socialt fællesskab
- At børn får mulighed for at udvikle identitet og skabe mening i deres liv.
- At børn får mulighed for engageret udvikling og læring.
- At dagtilbuddene i samarbejde med forældrene skaber rammer og en kultur, der styrker børns trivsel og selvværd.
- At der i dagtilbuddene er en atmosfære præget af tryghed, nærvær og omsorg
- At samværet i dagtilbuddet modvirker, at nogle børn sættes uden for kammeratskabsgruppen.

Forudsætning for børns trivsel

Børns trivsel er både afhængig af deres hjemmeliv og deres liv i kommunens dagtilbud. Der er nogle ting, som bedst kan tilgodeses derhjemme, mens andre ting bedst understøttes i dagtilbuddet, hvor børnene er i en gruppe af børn, som de ikke er i familie med. Børns trivsel og livsglæde i dagtilbud kræver, at det enkelte dagtilbud i samarbejde med forældrene skaber en kultur med rutiner, traditioner, normer og en atmosfære, hvor de voksne møder barnet med respekt, dialog, tillid og ligeværdighed. Også dagtilbuddets fysiske og æstetiske rammer spiller en rolle for børns trivsel og livsglæde.

Mødet mellem en voksen og et barn er en ulige relation. Som mennesker er de lige vigtige, men på grund af alder, erfaring og baggrund har børn ikke de samme forudsætninger for at kunne handle i givne situationer. Ved ligeværdighed forstås derfor, at de voksne taler til børnene og ikke kun til dem. Børnene skal opleve, at de har medindflydelse på deres hverdag og at de er ligeværdige med voksne som personer.

Børns trivsel fremmes eksempelvis af en kultur,:

Hvor barnet generelt oplever, at personalet viser omsorg, lytter til barnet og respekterer dets mening
Hvor barnet oplever retten til at være forskellig fra andre og stadig blive respekteret og anerkendt som person.

Hvor personalet understøtter barnet i at udtrykke sine behov og følelser og anerkender barnets egne oplevelser, erfaringer og ytringer.

Hvor barnet bliver anerkendt ud fra de følelser, den virkelighed og de intentioner, det har.

Hvor personalet støtter barnet i indflydelse og medbestemmelse i hverdagen alt efter alder og udvikling.

Hvor barnet generelt oplever tryghed, og at det kan få hjælp og støtte.

Hvor personalet møder barnet med positive forventninger og støtter det i at få indflydelse på eget liv i dagligdagen i dagtilbuddet.

Hvor barnet får mulighed for at opleve ro og fordybelse i dagligdagen

Børns trivsel og livsglæde er det bedste fundament for deres udvikling og selvværd. Det kan give barnet mod til at prøve nyt og lyst til at tilegne sig nye færdigheder.

4.1.1 Børn har brug for at være en del af en kammeratskabsgruppe

Intentionerne i Pædagogisk Perspektivplan bygger på en kultur i dagtilbuddet, hvor børnene mødes med respekt og anerkendelse. En pædagogik, der støtter børnenes trivsel og livsglæde, selvværd og sociale udvikling, kan i sig selv medvirke til, at børn ikke bliver udelukket eller udelukker andre fra fællesskabet. Det enkelte dagtilbud må derfor reflektere over, om deres egen kultur i dagtilbuddet og deres pædagogik bidrager til, at alle børn er en del af en kammeratskabsgruppe.

En pædagogik der indebærer at arbejde med børns sociale kompetencer fremmer også børnenes evne til at løse konflikter på en god måde og kommunikere med respekt for andre børns grænser.

”Læringstemaet *sociale kompetencer* retter sig både mod børnenes sociale kompetencer og de voksnes evne til at skabe trygge og anerkendende rammer for børnenes udfoldelse. Social læring drejer sig om det enkelte barns udvikling, følelser og formåen. Det drejer sig om barnets opfattelse af de andre børn - om barnets sociale udtryk i fællesskabet og om hvad de voksne ser. At forandre læringsrummet, kan give mulighed for at se barnet i en anden sammenhæng. Det kan give stof til eftertanke, som de voksne kan lære af. Fællesskabet, barnet deltager i, kan give barnet/børn gode muligheder for at opleve sig selv alene eller i samspillet med andre børn. Sociale kompetencer kan iagttages på synlige og knap så synlige udtryk, dvs. på de kropslige handlinger, samt verbale og nonverbale udtryk”

(kid-projekt om social læring)

Dagtilbuddet er en arena for social erfaring. Alle børn, det gælder også udsatte børn, børn der har brug for særlig opmærksomhed og børn med en anden etnisk baggrund en dansk, er afhængige af det sociale fællesskab. Dagtilbuddet har et stort potentiale og betydning for det enkelte barns udvikling af sociale færdigheder.

Mobning

Mobning mellem børn i 0 til 6 års alderen er ikke almindelig, fordi børnene ikke udviklingsmæssigt har forudsætninger for denne adfærd. Ved mobning forstås, at barnet gentagende gange og over tid bliver udsat for negative handlinger fra en eller flere personer. Børn, der næsten altid er udenfor kammeratskabsgruppen og ikke får lov at deltage i andre børns leg, har sværere ved at trives, udvikle selvværd og sociale færdigheder og kan blive udsat for mobning senere.

Dagtilbuddet er barnets første sociale fællesskab

Dagtilbuddet tilbyder et eller flere fællesskaber, der er i samspil med hinanden.

Samspillet af fællesskaber har, sammen med de voksnes pædagogiske praksis, betydning for børns læring og udvikling af sociale kompetencer.

4.2 Dannelse

Visioner for dannelse

- Barnet dannes i det betydningsfulde samvær med andre børn og voksne i dagtilbuddet.
- Barnet dannes når børn og voksne gennem samspil og aktive handlinger i dagtilbuddet udvikler kompetencer og holdninger og værdier.
- Barnet dannes når børn og voksne mødes i ”gyldne øjeblikke” hvor magi og glæde indtræffer i hverdagen i dagtilbuddet.

Kendetegn på dannelse

Begreber som læring, udvikling og dannelse går ofte hånd i hånd og anvendes synonymt. Udvikling er beskrivelse af barnets fremadskridende forandring og læring kan ses som forandring og udvikling af det lærende barn, der som aktiv part skaber sin egen læring alene eller sammen med andre.

Dannelse er grundlæggende for barnets læring og udvikling. For at børn skal være i stand til at danne deres egne holdninger, tilegne sig meningsfuld viden og tolke deres omgivelser, er det nødvendigt, at de har dannet sig en personlighed.

Dannelse af barnets personlighed foregår i en udviklingsmæssig, samfundsmæssig og kulturel proces, hvor barnet, gennem samspillet med sin omverden, tilegner sig holdninger og værdier.

Barnet erhverver sig ny forståelse og nye holdninger i samspillet med sin omverden, som igen giver barnet mulighed for at påvirke sin omverden. Det er en indre og ydre dannelsesproces barnet gennemløber. Dannelse kan ses som en fri udviklingsproces eller som en kulturel proces, der bygger på viden om og holdninger til samfundet. Dannelse er nært forbundet med tanken om demokrati og folkestyre.

Dagtilbud er kendetegnet ved at være et sted, hvor mange mennesker med forskellige værdier og holdninger mødes. Dette møde mellem mange forskellige menneskers værdier og holdninger er med til at danne børn, så de bliver åbne og respektfulde og kan indgå i et positivt samspil med andre mennesker.

Dannelsesbegrebet, som det her er fremstillet” er blevet præsenteret og drøftet på en konference ”Dannelse i småbørnshøjde”, der har været afholdt i Københavns Kommune i 2007. Konferencen havde til formål at igangsætte debatten om dannelse i kommunens dagtilbud. Denne debat bør fortsætte i alle dagtilbud blandt forældre, og pædagogisk personale. Distrikterne kan tage initiativ til at denne debat fortsætter og skal fortsat indarbejdes i Pædagogisk Perspektivplan.

Forudsætninger for dannelse i småbørnshøjde

Når dagtilbuddet modtager mange forskellige børn og forældre med mange forskellige værdier og holdninger, kræver det at de har arbejdet med og reflekteret over deres eget dannelsesideal.

Dannelsesidealet afdækkes ved at personalet arbejder med sine egne værdier og holdninger og til stadighed udfordre disse.

Den pædagogiske opgave, i forbindelse med dannelse i småbørnshøjde, er at dagtilbuddet tager ansvar for at drøfte og reflektere over følgende spørgsmål:

- Hvad er forestillingen om det gode liv og det gode samfund?
- Hvilke tanker har vi om fremtidens menneske og fremtidens samfund?
- Hvilke dannelsesidealer har vi for børnene?
- Hvilke værdier bygger vores dannelsesidealer på?
- Hvordan sikrer vi at vores forestillinger, værdier og holdninger indgår i dagligdagen?
- Hvad er de voksnes rolle?

4.3 Børns udvikling og læring

Delstrategien på kerneområdet dagtilbud siger at dagtilbuddets rolle er:

- At drive samtlige dagtilbud i kommunen for målgruppen børn ind til skolestart, herunder dagpleje og private ordninger samt puljeinstitutioner
- At skabe rammer for børns leg, udvikling, læring, dannelse, sundhed, trivsel og tryghed samt at yde omsorg for alle børn.
At skabe grundlag og forståelse for, at børns udvikling, læring, dannelse, trivsel og tryghed er en fælles opgave og et samarbejde mellem forældre og pædagogisk personale i dagtilbud
- At skabe sammenhænge og kontinuitet i børns liv, herunder at skabe fokus på børns overgange
- At skabe rammer for, at børn, der ikke trives eller udvikler sig, får individuel støtte inden for det almene pædagogiske område, hvor de kan lære af og spejle sig i børn, der trives og udvikler sig
- At sikre, at der findes tilbud til børn, der ikke profiterer af et alment dagtilbud, Eksempelvis en plads i en basisgruppe, et dagtilbud med familiepladser, en specialinstitution, støttepædagog til dagtilbuddet eller andre ekstraforanstaltninger
- At sikre den gensidige integration og udvikling af den interkulturelle forståelse og de interkulturelle kompetencer hos alle børn
- At indgå i tværfagligt samarbejde med PPR, pædagogiske konsulenter, Støtte og Rådgivning, Pladsanvisningen, psykologer, sundhedsplejere, tale- høre pædagoger, sprogvejledere, visitationsudvalg, Tandplejen, kommunallægen, SOF m.m.

(fra BUF's samlede strategi for 2008 – 2010)

Visioner for børns udvikling

- At det enkelte dagtilbud skaber udfordrende rammer, der vækker børns undren og nysgerrighed og opmuntrer børn til udvikling af færdigheder og selvstændighed.
- At alle børn får mulighed for et varieret kulturtilbud, som delagtiggør dem i den fælles kulturarv, og at de får mulighed for at stifte bekendtskab med andre kulturer og værdier
- At det enkelte dagtilbud giver børn mulighed for at tilegne sig en viden om naturen, som kan medvirke til forståelse af samspillet med og i naturen
- At det enkelte dagtilbud giver børnene mulighed for via egne aktiviteter at tilegne sig færdigheder, værdier og udtryksformer, som medvirker til det enkelte barns alsidige udvikling
- At det enkelte dagtilbud sætter fokus på det enkelte barns individuelle behov og giver børn kompetence til at indgå i fællesskab og forstå fællesskabets betydning

Kendetegn ved alsidig udvikling

De enkelte elementer i et barns udvikling kan ikke betragtes isoleret. Det er en kompleks proces, der kan støttes og stimuleres på mange måder. Derfor er det vigtigt at lægge vægt på alsidighed i barnets udvikling.

Ved udvikling forstås at barnets potentialer udfoldes som en fremadskridende forandring, hvor barnet tilegner sig større viden, erfaring og flere færdigheder. Ved alsidig udvikling forstås, at det enkelte barn gives mulighed for at udvikle sine mange forskellige potentialer. Det enkelte barn kan have forskellige stærke sider, der kan bruges som indgang til at styrke udviklingen af andre færdigheder hos barnet.

Dagtilbudslovens § 8 beskriver at alle dagtilbud skal udarbejde en læreplan for børn i aldersgruppen 0 til 2 år og børn i aldersgruppen fra 3 år til skolestart. Der skal også udarbejdes en læreplan for børn med særlige behov. Den pædagogiske læreplan skal give rum for leg, læring og udvikling af børn i dagtilbud. Ved udarbejdelsen af den pædagogiske læreplan skal der tages hensyn til børnegruppens sammensætning.

Det er lederen af dagtilbuddet, der er ansvarlig for at den pædagogiske læreplan årligt evalueres. Lederen af dagtilbuddet skal inddrage forældrebestyrelsen i udarbejdelsen, evalueringen og opfølgningen af den pædagogiske læreplan.

Forudsætning for udvikling og læring

Læring og udvikling bruges ofte i flæng og som synonyme. Begreberne læring og udvikling går hånd i hånd. Læring kan ses som en forandring og udvikling af det lærende barn eller den lærende voksne, som en aktiv part der løbende skaber sin egen læring, alene eller sammen med andre i et spontant eller planlagt læringsmiljø. Barnet er afhængig af relationen til en voksen, men også af andre børn. Den voksnes rolle er at tilpasse sin grad af involvering og anerkende barnets bestræbelser i leg og andre aktiviteter. I barnets bestræbelser på at tilegne sig nye færdigheder og viden og holdninger spiller begrebet medlæring en stor rolle. Det at en leg eller en handling, en aktivitet eller materialer gøres til genstand for fælles udforskning og undersøgelse giver barnet muligheden for hele tiden at spejle sig og afprøve hypoteser og få modspil og medspil. Barnet lærer gennem denne proces at

forstå sig selv og sin omverden. Barnets sprog og tænkning, forståelse, færdigheder, følelser og kropslige handlinger udvikles gradvist i dette samspil med børn og voksne. En stund alene og uden forstyrrelser kan give barnet tid til eftertanke og få indtryk bearbejdet. Ofte vil barnet øve sig i nyindvundne færdigheder og kompetencer i enrum eller sammen med en fortrolig ven eller en voksen der anerkender bestræbelserne og måske korrigerer med indføling og empati for barnet. Den voksnes reaktioner på barnets bestræbelser har betydning for barnets senere læring f. eksempel i skolen. Den voksnes rolle er, at understøtte og inspirere og udfordre barnet eller den samlede børnegruppe.

Børn med særlige behov og børn der skal have særlig opmærksomhed

Dagtilbuddet skal være i stand til at udforme pædagogikken til også at omfatte børn med forskellige psykiske og sociale problemer samt børn med fysiske og psykiske handicaps. Dagtilbuddet skal være særligt opmærksomt på, at alle børn kan få mulighed for at fremme deres potentialer og udviklingsmuligheder. Barnet skal styrkes i hvad det kan nu og læringen kan fokusere på færdigheder, der fremover vil være nyttige for barnet. Det pædagogiske princip er, at dagtilbuddet i form af en særlig pædagogisk læreplan og særligt tilrettelagt pædagogisk praksis for disse børn, kan tilbyde dem vilkår, der beforder deres udvikling og læring.

Læring kan være et perspektiv på pædagogisk praksis

- Læring er et meget bredt begreb, der kan anskues som det der sker i en proces
- Læring finder sted i relationen, i det gensidige samspil mellem børn og voksne
- Læring finder sted i en dynamisk proces, der sættes i gang i det pædagogiske samspil
- Læring er forskellig i forskellige læringsmiljøer

Læring ligger tæt op ad begreberne dannelse og udvikling, men også begreber som introduktion, instruktion og undervisning kan beskrive handlinger og aktiviteter i pædagogisk praksis. Relationen med de voksne har betydning. F. eksempel anerkendelse, stemning, positiv ledelse og tilbagetrækning. Også relationen mellem børnene, deres indbyrdes samspil, normer og værdier i gruppen, har betydning for læring.

(kid-projekt, 2004)

Pædagogisk Perspektivplan og dagtilbudslovens 6 pædagogiske læringstemaer :

- **Fysiske og motoriske færdigheder = Temaet Krop og bevægelse**
Børn skal støttes i fysisk og motorisk aktivitet, så de får mulighed for at opleve glæden ved beherskelse af kroppen, udviklingen af deres sanser og mulighed for udvikling af kropsbevidsthed.
- **Sproglige og kommunikative færdigheder = Temaet Sprog**
Børn skal støttes i at tilegne sig sprog, begreber og symboler så sproget kan bruges til tænkning, planlægning og i kommunikation med andre børn og voksne.
- **Sociale og almene færdigheder = Sociale kompetencer**
Børn skal støttes i at etablere venskaber med andre børn og lære at indleve sig i, hvordan andre føler og tænker. Børn skal tilegne sig de sociale spilleregler og opleve at være en del af et forpligtende fællesskab

- **Intellektuelle færdigheder = Natur og naturfænomener**

Børn skal støttes i deres udforskning af omgivelserne, så de får mulighed for at undre sig over tingenes sammenhæng og får en begyndende forståelse for omverdenen og de sammenhænge, som børn oplever i deres hverdag.

- **Musiske og kreative færdigheder = Kulturelle udtryksformer og værdier**

Børn skal støttes i at bruge deres sanser, fantasi, kreativitet og deres musiske evner og derigennem udvikle deres forestillingsevne, give dem viden og indsigt i forskellige kulturelle udtryk og værdier. Gennem deltagelse i alsidige aktiviteter får børn inspiration til at skabe, udforme og udtrykke sig i forskellige aktiviteter.

- **Personlige færdigheder = Personlige kompetencer**

Børn skal støttes i at udvikle en positiv selvopfattelse og tillid til andre mennesker. De skal også støttes i at udvikle nysgerrighed, selvbeherskelse, udholdenhed og evnen til at motivere sig selv. Børn skal støttes i at udvikle en begyndende forestilling om sig selv og udvikle identitet.

Børns alsidige udvikling understøttes ved, at der sættes fokus på børnenes stærke sider. Der er forskellige tilgange til at støtte børns alsidige udvikling. Eksempelvis kan en idrætsbørnehave godt gennem fysisk udfoldelse støtte børns sprog, selvværd og sociale udvikling. Dagtilbuddenes valgte fokuspunkter fra den pædagogiske læreplan kan derfor betragtes som tilgangen til den pædagogiske praksis, og skal understøtte alle børns alsidige læring og udvikling. Det skal her fremhæves at både spontane og planlagte aktiviteter understøtter børns alsidige læring og udvikling.

Forudsætninger for børns udvikling af færdigheder

Dagtilbuddene er ofte børns første sociale univers, hvor de træder frem og skal klare sig som individuelle personer uden deres forældre. Og det er ofte der, børnene lærer de første sociale spilleregler i omgang med mange andre børn.

Børn oplever, at der er forskel på at være hjemme og at være i dagtilbud. Barnet er i familien det eneste eller blandt få børn, mens det i dagtilbuddet er et blandt mange andre børn. Det giver dagtilbuddene nogle særlige muligheder for udvikling af børns sociale færdigheder.

De andre børn

Børns indbyrdes leg og samvær har betydning for børnenes udvikling. Børn udviser en glæde ved og lyst til hinandens samvær, men relationerne mellem børn indbyrdes er ikke givne på forhånd. Det er noget børnene skal opnå og vedligeholde.

Relationerne mellem børn er præget af en oplevelse af ligeværd. Børnene er i samme situation, og det giver grobund for jævnbyrdig samtale og for at kunne sammenligne sig med hinanden. Børnenes indbyrdes leg og andet samvær har en betydning for børns sociale udvikling. Eksempelvis skal problemer i legen løses, for at legen kan fortsætte.

Børnenes samvær kan medvirke til at skabe en børnekultur, oplevelse af fællesskab og venskaber, men også konkurrence og udelukkelse af fællesskabet. Rapporten Kidprojektet Pædagogisk

Perspektiv 2 fra 2003, beskriver praksisnær pædagogisk metodeudvikling og refleksioner over læring og udvikling af sociale færdigheder/kompetencer.

Legen

Dagtilbud må tilrettelægge et stimulerende legemiljø, for legen er en grundlæggende aktivitet for børn i 0-6års alderen. Børn leger af lyst, og legen har en selvstændig værdi for dem. Legen skaber mening, og den er en måde for børnene at erkende verden på.

Børn vælger at lege af lyst, og fordi det er sjovt, og ikke fordi legen kan udvikle sociale eller andre færdigheder. Færdigheder og kompetencer er sidegevinsten ved legen.

I legen afprøves eksempelvis:

- Evnen til at eksperimentere og få pirret sin nysgerrighed
- Evnen til at vælge og tage initiativ
- Evnen til at se sagen fra en andens perspektiv
- Evnen til at beherske kroppen

Børn lærer af de erfaringer, de gør sig hele vejen rundt i deres tilværelse, og de bærer dem med sig alle vegne. En stor del af børns vågne tid fra fødslen til skolestart går med at lege og drage erfaringer herfra.

Personalet rolle

Kulturen, der udvikles i det enkelte dagtilbud har indflydelse på børnenes udvikling. Personalet er hele tiden rollemodeller for børnene. Børnene tilegner sig og lærer ubevidst gennem iagttagelse og efterligning af personalets og de andre børns adfærd, værdier og holdninger. Det kræver en bevidsthed fra personalets side om dagtilbuddets normer, rutiner, regler og omgangstone, og den måde personalet indgår i sociale relationer med hinanden og børnene på.

Børnene lærer kulturens regler i den sociale verden, de dagligt færdes i, og de forsøger ihærdigt at skabe mening og sammenhæng. En udviklingsfremmende kultur i dagtilbuddet giver børn mulighed for at udforske det, de er nysgerrige på, og det giver dem mulighed for at lære af deres omverden.

Den mest betydningsfulde udvikling sker der hvor, det er mest meningsfuldt for barnet. Det kan eksempelvis være, hvor barnet selv har valgt indholdet af sin leg eller der, hvor det arbejder energisk og lystbetonet med en aktivitet. Personalet skal give barnet mulighed for at bearbejde sin naturlige undren på en alsidig og kvalificeret måde, og de skal være parate med yderligere viden.

Udvikling af barnets færdigheder er et samspil mellem barnets egne initiativer og den voksnes initiativer. Personalet skal stille krav, der passer børnenes alder, udvikling og færdigheder.

Det stiller krav til personalets faglighed og refleksion. Personalet skal kunne iagttage, reflektere, analysere og dokumentere deres arbejde, så de støtter og hjælper barnet på vej til at udforske, forstå og blive kloge på sig selv og sin omverden.

4.4 Børns medbestemmelse

Vision for børns medbestemmelse

- Børn i dagtilbud skal have mulighed for medbestemmelse og medansvar, så de senere kan indgå i demokratiske processer.

Kendetegn ved børns medbestemmelse

Medbestemmelse defineres som "retten til at bestemme med". Alle børn har denne ret, men retten skal praktiseres i forhold til børns alder og udvikling

Børns ret til medbestemmelse er beskrevet i FN's børnekonvention, som Danmark har ratificeret i 1991. Det enkelte dagtilbud er forpligtet til at udmønte og konkretisere denne ret i pædagogisk praksis.

Forudsætning for børns medbestemmelse

Medbestemmelse handler om at skabe dialog i hverdagen mellem børn og voksne. Det er gennem lytning, aktiv deltagelse og forståelse, at medbestemmelse får indhold og betydning. Personalet skal give rum og mulighed for, at de enkelte børn kan udøve denne demokratiske ret til medbestemmelse samtidig med, at personalet bevarer det egentlige ansvar for samværet.

Børn medbestemmelse kan eksempelvis støttes ved:

- At børn oplever at være en del af et fællesskab, hvis eksistens og udvikling de føler sig forpligtede overfor i hverdagen.
- At børn involveres i dagligdagen og får mulighed for at komme med ideer, forslag og finde mulige løsninger på problemer.
- At børn lærer at udskyde egne ønsker, for at andres ønsker også kan tilgodeses.

Udvikling af medbestemmelse

I børns indbyrdes leg er der grobund for medbestemmelse. I børnegruppen præget af gensidighed og respekt er børn gode til at lege, lytte til hinanden og indrette sig efter hinanden. I sådanne børnegrupper kan børnene få mulighed for at udvikle medbestemmelse og indgå i forpligtende relationer.

4.4.1 Konflikter mellem børn

Konflikter er et grundvilkår i samværet mellem mennesker. I dagtilbud er der mange forskellige slags konflikter. Konflikter kan ses som en drivkraft i børns udvikling. Det forudsætter, at børn lærer at håndtere og løse konflikter for at udnytte det udviklingspotentiale, der kan være i en konfliktsituation.

Konflikter medfører ikke automatisk udvikling. Det er måden konflikten håndteres og løses på, der er afgørende for, om det kan føre til udvikling.

Den konflikt, som er fremmede i et udviklingsperspektiv, kan beskrives som en konstruktiv konflikt:

- Den **konstruktive konflikt** indebærer en proces, hvor konflikten afstedkommer en forhandling mellem børnene, og hvor børnenes valg af strategi er kendetegnet ved samarbejde omkring konfliktens løsning.

I nogle konflikter mellem børn, må personalet hjælpe børnene til – gennem dialog – at udtrykke deres følelser og prøve at finde grunden til, at de reagerer, som de gør. Efterfølgende kan personalet sammen med børnene finde en løsning på konflikten, der tilfredsstiller de involverede børn.

På den måde lærer børnene noget om at løse konflikter via dialog. De kan lære noget om sig selv og andres reaktionsmønstre. En god håndtering af konflikter mellem børn medvirker til, at børn lærer at agere som medbestemmere.

4.5 Integration af børn med anden etnisk baggrund end dansk

Vision for integrationsindsatsen i dagtilbud

- I de københavnske dagtilbud skal børn og forældre mødes på tværs af etniske og sociale grupperinger og med udgangspunkt i den multietniske børnesammensætning udvikle de interkulturelle kompetencer, der er behov for i fremtidens globaliserede samfund
- København skal kendes som byen, hvor den systematiske ulighed i et- og tosprogede børns chancer bliver brudt af kompetente og professionelle dagtilbud

Kendetegn ved gensidig integration

Målgruppen for integrationsindsatsen i dagtilbud er alle børn og forældre, idet integration bygger på gensidighed. Det vil sige, at etnisk danske familier og familier fra etniske minoriteter respekterer hinandens forskelligheder og kan inspirere hinanden kulturelt. Alle børn og familier indgår i samfundslivet på lige vilkår og har samme rettigheder og pligter, herunder ret til at bevare identitetsbærende træk fra egen kulturbaggrund. Integration bygger på tolerance over for forskellighed, så disse forskelle kan blive til gensidig inspiration og kulturel udvikling. Integration er altså en dynamisk proces, hvor en ny kultur skabes.

Børn i Danmark lever i et samfund, som er blevet mere multikulturelt. Den kulturelle mangfoldighed eksisterer i de fleste københavnske dagtilbud. Dagtilbuddene er ofte det første kulturmøde mellem børn fra forskellige kulturer og har derfor en central rolle i integrationen.

Børn får i dagtilbud mulighed for at opdage andres kultur og lære om andre menneskers måde at leve på. Børnene kan lære åbenhed og respekt for hinandens forskelligheder og tilegne sig en tolerant holdning til andre mennesker.

Kendetegn ved sprogstimulering af tosprogede børn

Sprogstimulering er meningsfyldte aktiviteter med fokus på sprog. Sprog og sprogstimulering kan kobles på hverdagsaktiviteter som eksempelvis madlavning, påklædning og borddækning. Men sprog kan også medtænkes i typiske pædagogiske aktiviteter som oplæsning, spil, bordteater og ture ud i det blå. Nogen børn har behov for en individuel målrettet indsats, hvor pædagogen på forhånd har et defineret formål med den valgte aktivitet.

Dagtilbuddene understøtter børnenes sproglige udvikling gennem samtale, leg og et generelt sprogligt stimulerende miljø. Den kvalificerede sprogstimuleringen, som finder sted i dagtilbuddene, skal sikre, at alle børn tilegner sig de sproglige kompetencer, der er nødvendige for at kunne indgå i forskellige sammenhænge i samfundet, herunder dagtilbuddet og skolen.

Al sprogstimulering af tosprogede børn tilrettelægges og gennemføres med afsæt i viden om dansk som andetsprog.

Forudsætning for gensidig integration og sprogstimulering af tosprogede børn

Indsatsen kan deles op i to dele jf. visionen for området. Den del, der handler om at arbejde målrettet med at fremme mødet mellem minoritets- og majoritetsbørn og udvikle interkulturelle kompetencer hos alle børn, og den del, der handler om at bryde den systematiske ulighed i børnenes chancer via en særlig pædagogisk indsats overfor børn og forældre fra etniske minoriteter.

Fremme mødet og udvikling af interkulturelle kompetencer

Det er en forudsætning for den gensidige integration og udvikling af interkulturelle kompetencer hos børnene, at børn og forældre mødes på tværs af etnicitet. Derfor arbejder dagtilbuddene med at skabe mere blandede dagtilbud blandt via sprogpladser og brobyggerinstitutioner.

Udvikling af interkulturelle kompetencer hos børnene forudsætter blandt andet:

- At børnene møder et fysisk miljø i dagtilbuddet, der afspejler at børnenes familier har baggrund i mange forskellige lande og kulturer.
- At børnene ved måltider udarbejdet i dagtilbuddet introduceres for mad fra hele verden
- At børnene møder pædagogiske personale med forskellige etniske baggrunde
- At børnene i dagtilbuddet deltager i aktiviteter, der på lige fod inddrager forskellige kulturers traditioner fx lege, sange, fejring af højtid mv.

Den særlige pædagogiske indsats overfor børn og forældre fra etniske minoriteter

Når dagtilbuddene modtager børn og forældre fra etniske minoriteter, kræver det af og til en ekstra målrettet indsats. Der må arbejdes på at opnå den tillid i relationen til den enkelte familie, som er nødvendig i samarbejdet omkring barnet.

Den særlige pædagogiske opgave i forbindelse med børn fra etniske minoriteters trivsel og udvikling består i at udvikle en pædagogik, der giver børnene mulighed for en tosproget og evt. tokulturel opvækst.

Bruddet med den systematiske ulighed forudsætter blandt andet:

- At børnene har mulighed for at udvikle en positiv identitet forankret i et tilhørsforhold til to kulturer

- At børnene støttes i at udvikle sproglige og kommunikative færdigheder på dansk, samtidig med at deres ret til modersmål respekteres.
- At børnene erhverver forudsætninger for at få egne begreber forankret i begge sprog og kulturer
- At børnene møder et miljø, hvor sprogunderstøttende aktiviteter er en integreret del af hverdagen
- At forældrene inddrages i deres børn udvikling, herunder rådgives om hvordan de i hjemmet kan understøtte barnets sproglige såvel som almene udvikling
- At alle forældre er blevet informeret om og bakker op om baggrunden for de pædagogiske tiltag i dagtilbuddet
- At der anvendes tolk og oversættelse, når det er nødvendigt

Folkeskoleloven § 4 a. Der skal tilbydes tosprogede børn, der endnu ikke har påbegyndt skolegangen, støtte til fremme af den sproglige udvikling med henblik på tilegnelse af dansk, hvis de efter en sagkyndig vurdering har behov herfor. Tilbuddet omfatter aktiviteter, der er egnet til at stimulere børnenes sproglige udvikling.

4.6 Københavns Kommunes samlede sprogindsats

Visionen for sprogunderstøttende pædagogiske indsatser

Formålet med den samlede sprogindsats er, at skabe et fælles afsæt for arbejdet med sprogvurderinger og de sprogunderstøttende pædagogiske indsatser for 3-5 årige børn i Københavns Kommune og derved styrke den samlede sprogindsats.

Kendetegn for barnets tilegnelse af sproget

Sproget er barnets indgang til verden. Barnet har brug for sproget til at udtrykke sig og kommunikere med andre. Sproget skaber kontakt og giver barnet mulighed for at få viden og erfaringer. Det lille barn udvikler sproget i samspil med de børn og voksne der omgiver det, og begynder fra starten at sammenknytte de ord det hører, med den virkelighed, det omgives af.

Der er i dag meget fokus på sprog. Det kan ses ved, at både Folketinget og Københavns Kommune har vedtaget en række tiltag, der understøtter dette.

I Dagtilbudsloven (august 2007) § 7 *Stk. 3.* står, at Dagtilbud skal fremme børns læring og udvikling af kompetencer gennem oplevelser, leg og pædagogisk tilrettelagte aktiviteter, der giver børn mulighed for fordybelse, udforskning og erfaring.

Den pædagogiske læreplan skal beskrive dagtilbuddets mål for børnenes læring inden for 6 temaer, beskrive relevante pædagogiske metoder og aktiviteter, der iværksættes for at nå målene, og beskrive hvordan læreplanen evalueres. Temaerne er:

1) Alsidig personlig udvikling.

2) Sociale kompetencer.

3) Sproglig udvikling.

4) Krop og bevægelse.

5) Naturen og naturfænomener.

6) Kulturelle udtryksformer og værdier.

Sproglig udvikling er et af temaerne i den pædagogiske læreplan og uddybes i § 11, hvor kommunerne pålægges at tilbyde alle 3-årige børn en sprogvurdering og efter behov at tilbyde sprogunderstøttende aktiviteter og anden bistand.

Forudsætninger for sproglig udvikling

I Københavns Kommune har vi samlet sprogindsatsen for børn fra 0 til 5 år.

Den sprogunderstøttende pædagogiske indsats starter ved barnets første møde med dagtilbuddet i 0-2 års alderen. Dagtilbudsloven, Pædagogisk Perspektivplan og Københavns Kommunes læsepolitik danner rammen om dette arbejde.

I pædagogisk Perspektivplan er læringstemaet sprog beskrevet således:

Børn skal støttes til at tilegne sig sprog, begreber og symboler så sproget kan bruges til tænkning, planlægning og i kommunikation med andre børn og voksne

Københavns Kommunes mål og rammer for den samlede sprogindsats og de sprogunderstøttende pædagogiske indsatser for 3-5 årige børn omfatter:

Sprogvurdering i 3-års alderen for alle børn. Som et naturligt element i den pædagogiske hverdag skal behovet for sproglig støtte løbende revurderes

Pædagogisk opfølgning på sprogvurderingen

5-års status inden indskrivning til skole/fritidsinstitution

Vidensoverdragelse til barnets kommende skole/fritidsinstitution. Skriftlig vidensoverdragelse gælder for ca. 30 % af børnene

(Mål og rammer for Københavns Kommunes samlede sprogindsats for børn 0-5 år 2008)

4.6.1 Sprogvurdering

Sprogvurderingen er en del af den nye Dagtilbudslov, som blev vedtaget i folketinget august 2007. Dagtilbuddet skal tilbyde alle 3-årige (2,10 – 3,4 år) i kommunen en sprogvurdering og skal *efter behov* tilbyde sprogunderstøttende aktiviteter, så barnet støttes i sin sproglige udvikling.

Formålet med at sprogvurdere de 3-årige børn er, at sikre at alle børn får den nødvendige støtte i deres sproglige udvikling. Sprogvurderingen er et redskab, der skal give det pædagogiske personale i

dagtilbuddet, viden om børnenes sproglige udvikling. Det giver mulighed for at understøtte og tilrettelægge det pædagogiske arbejde, så der kan tages hensyn til børnegruppens forudsætninger og behov, således at det bliver meningsfuldt for hele børnegruppen. (vejledning om dagtilbud, fritidshjem og klubtilbud 2008 kapitel 16)

Forældrene inddrages i forbindelse med sprogvurderingen, ved bl.a. at udfylde en del af sprogvurderingen ud fra deres viden om barnet.

Sprogvurderingens udførelse og opfølgningen på den sker i et samarbejde mellem forældrene og pædagogen i dagtilbuddet. I nogle tilfælde kan der være behov for at tage kontakt til en talehørepædagog, som kan give vejledning om den pædagogiske opfølgning til forældre og pædagoger.

4.6.2 5-års status inden indskrivning til skole/fritidsinstitution

For at sikre at alle børn får en god start i skole og fritidsinstitution, inviterer dagtilbuddet forældrene til en samtale om barnets skift fra børnehave/integreret institution til skole og fritidsinstitution, når barnet nærmer sig tidspunktet for indskrivning til skole. Her tales om barnets generelle udvikling. Hvis der er behov for det aftaler forældre og dagtilbud, hvordan de sammen kan understøtte barnets udvikling i perioden frem til barnet slutter i dagtilbuddet. (BUU 18.juni 2008).

4.6.3 Vidensoverdragelse til barnets kommende skole/fritidsinstitution

Dagtilbuddet sikrer at der sker overdragelse af viden i forbindelse med børns overgang til skole og fritidstilbud Denne viden forventes at omfatte ca. 30 % af børn, der skal i skole/fritidstilbud.

Vidensoverdragelse skal ske for

- tosprogede børn, der i det sidste år har modtaget sprogstimulering i henhold til folkeskoleloven §4a
- børn, der har deltaget i pædagogisk opfølgning
- børn, der af forskellige grunde har påkaldt sig forældres og pædagogers særlige opmærksomhed
- børn, der i det sidste år har modtaget støtte via støttepædagogbudgettet (Serviceloven §46)

Vidensoverdragelse sker i samarbejde med forældrene på Københavns Kommunes standardskema.

Forsøg med firpartsdrøftelser

I forbindelse med overgang til skole og fritidsinstitution i 2009 har BUU besluttet at etablere enkelte forsøg med firpartsdrøftelser for forældre, børnehave, fritidsinstitution og skole. (BUU 12. marts 2008).

4.7 Forebyggende indsats overfor børn i dagtilbud

Visioner for den forebyggende indsats overfor børn:

- At børn, der ikke trives eller udvikler sig, kan få en individuel støtte, der fremmer deres trivsel og udvikling inden for det almene pædagogiske område, hvor de kan profitere af og spejle adfærden hos børn, der trives og udvikler sig.
- At børn, der ikke profiterer af et almindeligt dagtilbud, får et dagtilbud, der imødekommer deres behov. Der kan være tale om en plads i basisgruppe, specialinstitution, støttepædagog til dagtilbuddet eller andre ekstraforanstaltninger

Kendetegn ved den forebyggende indsats

Dagtilbud er et alment pædagogisk tilbud, men har også et forebyggende sigte, der skal tilgodese børn, som har behov for en støttende indsats på grund af nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller på grund af sociale problemer.

Der er to hovedelementer i den forebyggende indsats:

- Opmærksomhed på det enkelte barns trivsel og udvikling
- Etablering af en særlig indsats over for det barn, der ikke kan profitere af et alment pædagogisk tilbud.

Forudsætninger for den forebyggende indsats

Opmærksomhed omkring det enkelte barns trivsel og udvikling

Forældrene skal informeres og inddrages som samarbejdspartner ved tvivl om barnets udvikling eller trivsel, eller hvis der overvejes særlige pædagogiske tiltag eller foranstaltninger i forhold til barnet.

Dagtilbudsloven præciserer i §4, at det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvilke relevante pædagogiske metoder, aktiviteter og eventuelle mål, der opstilles og iværksættes for børn med særlige behov.

For enkelte børn, der har brug for særlig opmærksomhed vil dagtilbuddet i første omgang lave en handleplan for barnet med forskellige pædagogiske tiltag, der kan fremme barnets trivsel og udvikling. Hvis det ikke er nok, kan det være nødvendigt at delagtiggøre andre fagpersoner i observationer af barnet og eventuelt søge ekstra støtte til barnet. Der kan også være behov for at barnet undersøges for nærmere at klarlægge barnets problemer.

Den lovgivningsmæssige ramme for tildeling af støtteforanstaltninger i dagtilbud, fritidshjem og KKFO er fastsat i

- Lov om social service
- Bekendtgørelsen om folkeskolens specialpædagogiske bistand (PPR)

Københavns Kommune har udarbejdet en støttevejledning til ledere og medarbejdere i kommunens daginstitutioner, fritidshjem og klubber. Her beskrives målgrupperne for støtteforanstaltningerne, samt hvilke støtteforanstaltninger der findes og hvordan man søger om støtte.

I nogle tilfælde vil de problemer barnet har, være af mere permanent karakter og / eller være så massive, at der er brug for et andet dagtilbud, der imødekommer barnets behov. Der kan være tale om en plads i basisgruppe, specialinstitution, støttepædagog til dagtilbuddet eller andre ekstraforanstaltninger.

Specialreformen

Københavns Kommune har iværksat en reform af special- og almenområdet: Specialreformen. Den kører over en treårig periode fra 2008 til 2010.

Et centralt omdrejningspunkt i Specialreformen er inklusion og udvikling af flere inkluderende indsatser.

Projektet omfatter en række initiativer. Her kan bl.a. nævnes: Udvikling af kompetencecentre – Afprøvning af modeller for inklusion – Øget adgang til støtte- og supportordninger for almentilbud – Efteruddannelse/kurser om inklusion for lærere og pædagoger.

Specialreformen - Bedre tilbud til børn og unge

Ønsket for fremtidens arbejde med udsatte børn og unge er, at:

- udsatte børn og unge kan blive i hjemmet og i de almene skole- og institutionstilbud så længe det er til gavn for dem selv.
- styrke og kompetenceudvikle samarbejdet mellem faggrupper fra almen- og specialområdet omprioritere ressourcer på specialområdet, så vi i højere grad flytter støtten hen til børnene, i stedet for at flytte børnene hen til støtten
- få mest muligt for pengene, ved at forny kontrakter og indføre nye gennemskuelige budgetmodeller og ensartede visitationsprocedurer for området.

Familie- og Basisplads projekt – effekt og metoder

Baggrunden for basis- og familiepladsprojektet er pædagogisk perspektivplan (2003) og CASA rapporten (2006) "*Indsatsen for udsatte børn og unge – en analyse af tilbud, foranstaltninger og initiativer i tilknytning til Børne- og Ungdomsforvaltningen i Københavns Kommune*". Både Pædagogisk Perspektivplan og CASA rapporten peger på, at den forebyggende indsats skal udvikles. Basis- og familiepladsprojektet er et treårigt projekt (2007-2009). Målgruppen er udsatte børn (0-5 års alderen) i dagtilbud. Det er centralt for begge projekter, at der skabes en øget viden om metoder og effekter i det forebyggende arbejde. Der er forskellige former for tiltag for udsatte børn i dagtilbud, men vi ved kun lidt om metoderne og effekterne på et mere generelt niveau. De pædagogiske metoder, som i dag bruges på dagtilbudsområdet, er indlejret i det enkelte dagtilbuds praksis. Det betyder, at det er svært at skabe et overblik over, hvad der virker og hvad der ikke virker. Derfor indgår der forskning i de to projekter. I det ene forskningsprojekt deltager alle basis- og familiepladser, hvorimod det andet alene foregår i fire basisinstitutioner.

Begge projekter har fokus kompetenceudviklingen. Kompetenceudviklingen har vægt på inklusion og hvilke pædagogiske indsatser der styrker udsatte børns trivsel og læring og samarbejdet med forældrene.

Begge projekter opererer under et fælles langsigtet mål foruden et fælles projektmål:

Langsigtet mål:

Københavns Kommune skaber de bedst mulige opvækstbetingelser for udsatte børn, så de på trods af deres individuelle vanskeligheder kan opnå optimale muligheder for personlig udfoldelse.

udvikling og læring.

Fælles projektmål:

Københavns Kommune har konceptualiseret og styrket "mellemløber" på dagtilbudsområdet, som kan tilbydes udsatte børn og hvor metoderne kan anvendes i det forebyggende arbejde.

Det tværfaglige samarbejde

Som en del af den forebyggende indsats overfor børn, er der i Københavns Kommune etableret et formaliseret tværfagligt samarbejde i alle distrikter. Samarbejdet organiseres med udgangspunkt i de strukturer, man lokalt har opbygget og med inddragelse af alle relevante faggrupper. Eksempelvis sundhedsplejersker, medarbejdere i børne- familie teamet, pædagogiske konsulenter, sprogvejledere, pædagogisk-psykologisk rådgivning kaldet PPR og personale fra dagtilbuddene.

Baggrunden for det øgede fokus på forebyggelse og det tværfaglige samarbejde er bl.a. "Anbringelsesreformen", hvor der stilles krav om udvikling af standarder for tidlig indsats. Desuden er der gennem lovgivning på hhv. daginstitution-, folkeskole- og sundhedsområdet et øget fokus på forebyggende og inkluderende tiltag.

Formålet med det tværfaglige samarbejde er at styrke den tidlige indsats såvel som det forebyggende arbejde blandt børn, unge og deres familier.

4.7.4 Afrunding

Det daglige pædagogiske arbejde i dagtilbud bygger hovedsagligt på de samme visioner og værdier som beskrevet i Pædagogisk Perspektivplan 2003. Der er sket en bevægelse fra kommunale mål og rammestyring til mål og resultatstyring. Yderligere er graden af selvforvaltning blevet reduceret idet visse områder af det daglige pædagogiske arbejde er blevet præciseret via dagtilbudsloven.

Det er områderne børnemiljø, pædagogiske læreplaner og 3 års sprogvurdering, der i Københavns Kommune implementeres som en samlet sprogindsats.

Dagtilbuddene har gennem dialog i visionsdebatten og gennem praksisnære projekt- og udviklingsarbejder, der har involveret dagtilbud, selv været med til at formulere og præcisere for eksempel begreberne dannelse og læring og metoder i forhold til arbejdet med børn og unge med særlige behov.

Definitionerne på det daglige pædagogiske arbejde er i høj grad et resultat af dialog og pædagogisk arbejde i dagtilbud. I Pædagogisk Perspektivplan bliver nye udviklingsområder præsenteret, som er resultater af dialog og pædagogiske processer, der har fundet sted i perioden fra 2003, da Pædagogisk Perspektivplan blev til og frem til udgangen af 2008.

5. Samarbejde mellem personale og forældre

Vision for samarbejde mellem personale og forældre:

- Dagtilbuddene skal, i samarbejde med forældrene, sikre barnets trivsel og udvikling, og de skal i fællesskab skabe sammenhæng mellem barnets liv i institutionen og hjemmet.

Dagtilbud skal i samarbejde med forældrene give børn omsorg og understøtte det enkelte barns alsidige udvikling og selvværd samt bidrage til, at børn får en god og tryk opvækst.

(Dagtilbudsloven § 7 stk. 2)

Samarbejde om det enkelte barn

Det første møde mellem mennesker præger deres kommende samvær. Det er derfor vigtigt, at både personale og forældre afsætter god tid til starten i dagtilbuddet. Barnet og dets forældre skal modtages i dagtilbud med tillid og dialog. Alle familier har en unik baggrund og historie, der er vigtig at forstå, fordi det er en del af fundamentet for det kommende samarbejde omkring barnet.

Det første besøg i dagtilbuddet, inden barnet starter, den første tid i dagtilbuddet, samtalerne om barnet i g ikke mindst det uformelle samvær, har en afgørende betydning for forældres tryghed ved barnets dagtilbud. En tryghed, der i sidst ende er afgørende for at kunne skabe en positiv dagligdag for barnet i dagtilbuddet.

Samarbejdet mellem personale og forældre skal være ligeværdigt. Det er forældrene, der kender barnet bedst, mens det er personalet, der ved mest om, hvordan barnet trives og håndterer sine kompetencer i dagtilbuddet.

En af målene med dialogen er at kæde barnets to verdener sammen. Ved at være i dialog om barnet, ud fra det udgangspunkt henholdsvis forældre og personale har, kan der sikres en forståelse for barnets hele liv og dets udvikling. Ligeværdigheden skal altså forstås i et samarbejdsperspektiv, hvor hver part er *lige vigtig*, og hvor målet er – i samarbejde – at gøre rammerne for barnets trivsel og udvikling komplette.

Samarbejde mellem dagtilbud og forældrebestyrelsen

Forældre med børn i en kommunal eller selvejende daginstitution skal have adgang til at få oprettet en forældrebestyrelse i den enkelte daginstitution med et flertal af valgte forældre. Medarbejderne i dagtilbuddet skal være repræsenteret i forældrebestyrelsen.

Kommunalbestyrelsen kan beslutte, at medarbejderrepræsentanter i forældrebestyrelser i kommunale daginstitutioner skal have stemmeret. I Københavns kommune har medarbejderrepræsentanterne stemmeret. (§14 i dagtilbudsloven)

Forældrebestyrelsen vælges af og skal repræsentere den samlede forældregruppe i dagtilbuddet. Forældre med børn i dagtilbuddet kan vælges og har valget vedrørende forældrerepræsentanter i bestyrelsen.

Det er i den forbindelse vigtigt, at der i forældre- og personalekredsen som helhed og i bestyrelsen specifikt, afsættes tid til at afklare såvel forventninger som formelle kompetencer i bestyrelsens virke. Se Københavns Kommune har en standardstyrelsesvedtægt og standardforretningsorden for bestyrelsens arbejde.

Alle dagtilbud i København udarbejder en årsplan, der også indeholder en pædagogisk læreplan, hvor pædagogikken begrundes. Lederen af dagtilbuddet skal inddrage forældrebestyrelsen i udarbejdelsen, evalueringen og opfølgningen af den pædagogiske læreplan (§ 9 stk. 3 i dagtilbudsloven) og forældrebestyrelsen skal godkende årsplanen. Herudover har nogle dagtilbud f.eks. pjecer, der beskriver dagtilbuddets kultur og traditioner.

Årsplanen er på det overordnede plan styrende for det liv og den kultur, der udfolder sig i dagtilbuddet. For at en årsplan kan have sin fulde effekt, skal den, som det også fremgår af dagtilbudsloven, diskuteres af alle de parter den berører.

Forældrebestyrelsernes kompetence og funktion er reguleret i Dagtilbudsloven. Her gælder paragrafferne 14, 15 og 16 for kommunale og selvejende dagtilbud

Gensidige forventninger mellem forældre og dagtilbud

Der skal være dialog mellem forældre og personale. Der skal lyttes til forældrenes behov og ønsker for deres barns liv, når det er i dagtilbuddet. Og så vidt det er muligt og rimeligt, skal disse behov og ønsker tilgodeses.

Dialogen mellem forældre og personale skal være præget af gensidig respekt. Både for, at der kan skabes et godt samarbejde parterne imellem, men også fordi, at selv helt små børn er gode lyttere og frem for alt gode iagttagere. Det er vigtigt, at de bevarer og udvikler positive forventninger til de betydningsfulde voksne, der omgiver dem, og til at de opfatter, at de voksnes samvær er positivt.

Personalet skal være opmærksomme på at formidle klarer forventninger til forældrene, så der ikke opstår usikkerhed omkring, hvad der sker i dagligdagen med deres barn. Livet en daginstitution for børn skal forklares. Hvad er f.eks. værdien i, at et barn laver en tegning? Hvordan får børn udviklet færdigheder, som er nødvendige for deres videre udvikling?

Forældrene skal aktivt interessere sig for, hvad der sker i dagtilbuddet, og de skal – også af hensyn til deres eget barns trivsel – vise interesse og forståelse for den øvrige børnegruppe. Det er også vigtigt, at forældrene støtter børnenes muligheder for at etablere og bevare venskaber børnene imellem.

6. Samarbejdet mellem dagtilbud og andre

Visionen for samarbejdet mellem dagtilbud og andre

- Alle de instanser, der kan bidrage til børns trivsel, udvikling og læring og kulturelle forståelse, samarbejder

Der tænkes på samarbejde med eksempelvis folkeskoler, lokalcentre, samt øvrige eksterne samarbejdspartnere. Der er specielt to former for samarbejde, der kan bidrage til at støtte barnets trivsel udvikling og tryghed i hverdagen.

Samarbejde mellem de enkelte dagtilbud

Indenfor dagtilbudsområdet, er det hensigtsmæssigt med et lokalt samarbejde mellem dagtilbud. Det kan eksempelvis være i netværksgrupper, der allerede er etableret i flere bydele.

Dagtilbuddene vil mange steder kunne få glæde af at gå sammen om forskellige aktiviteter som eksempelvis temadage, fælles film og teater, fælles arrangementer eller besøg i hinandens dagtilbud.

Et sådant samarbejde mellem de forskellige dagtilbudstyper lokalt kan også bidrage til at lette børns overgang fra vuggestue / dagpleje til børnehave.

Samarbejde mellem børnehave, skole og fritidsinstitution

Samarbejde mellem dagtilbud, skole og fritidsinstitution skal give en større helhed og sammenhæng i børns liv og lette overgangen fra den ene institutionstype til den anden for det enkelte barn.

Det kan ske ved, at en gruppe børnehaver og en skole, der ligger i samme område, etablerer et tæt gensidigt samarbejde. Børn går videre på mange forskellige skoler i København, så det bliver ikke nødvendigvis den skole, der samarbejdes med, som alle børnene kommer til at gå videre på. Men det enkelte barn kan få indblik i hvad der foregår på en skole.

26. maj 2004 traf FAU og UUU en fælles beslutning om at samarbejde om børns overgang fra børnehave/§4a-ordning til skole og fritidsinstitution. Beslutningen indeholder to mål:

- at der omkring hver enkelt skoles indskrivningsteam etableres et lokalt samarbejde om børns overgang fra børnehave/§4a-ordning til skole/fritidshjem
- at den afgivende fritidsinstitution har ansvar for at understøtte sårbare børns overgang til fritidsinstitution/skole ved – under forudsætning af forældrenes accept – at overdrage relevante informationer til modtagende institution

I 2006 blev dannelsen af en samlet Børne- og Ungdomsforvaltning en realitet. Det at alle spørgsmål og udviklingsopgaver omkring børn fra 0-18 år ses i et samlet perspektiv, fremmer visionen og samarbejdet omkring børn i kommunens dagtilbud, skoler og fritidsinstitutioner.

Dagtilbudsloven fremhæver i § 7 *Stk. 5*, at dagtilbud i samarbejde med forældrene skal sikre en god overgang til skole ved at udvikle og understøtte grundlæggende kompetencer og lysten til at lære. Dagtilbud skal i samarbejde med skolerne skabe en sammenhængende overgang til skole og fritidstilbud.

Samarbejdet mellem dagtilbud og skole og fritidsinstitution må bygge på tillid og respekt for hinandens faglighed. En sådan dialog bygger på ligeværdighed mellem alle samarbejdsparter med det formål at inspirere og højne den pædagogiske kvalitet i Københavns Kommune. Et større kendskab til samarbejdspartneres målsætninger og metoder kan bidrage til, at overgangen mellem dagtilbud, fritidstilbud og skoler sker til fordel for og med udgangspunkt i det enkelte barn.

Visionsdebatten

På Københavns Kommunes visionsdebat foråret 2008, var et af debatspørgsmålene:

- Hvad skal pædagoger, forældre og lærere gøre for at fremme samarbejdet om børnenes overgang fra vuggestue til børnehave og fra institution til skole?

Tilbagemeldingerne på debatterne på minikonferencer og temamøder viste at faggrupperne, omkring barnets overgang fra børnehave til skole/fritidsinstitution, gerne vil samarbejde. De kan se en pædagogisk værdi i, at der er forudsigelighed og sammenhæng for barnet, og at det bliver mødt, set og forstået. Udfordringerne ligger hovedsageligt i organiseringen af samarbejdet og ressourcerne til det.

Der har siden 2003 været sat fokus på arbejdet med børns overgange fra børnehave til skole og fritidsinstitution, som det kan læses af opsamlingen på Pædagogisk Visionsdebat er der stadig udfordringer i dette arbejde. Dannelsen af en samlet Børne- og Ungdomsforvaltning skaber nye muligheder for at nå visionen om, at samarbejdet mellem dagtilbud, skole og fritidsinstitution skal give en større helhed og sammenhæng i børns liv og lette overgangen fra den ene institutionstype til den anden for det enkelte barn.

7. Udviklingsperspektiver for Pædagogisk Perspektivplan

Spørgeskemaundersøgelsen og dialogen mellem dagtilbud, forældre og kommunen afdækkede i 2003 tre områder, der blev valgt som udviklingsområder: Det drejede sig om:

- Børns sociale færdigheder
- Den forebyggende indsats i dagtilbud
- Børns overgang mellem dagtilbud og skole/fritidsinstitution.
- Det blev samtidig bestemt at der skulle iværksættes en fortsat dialog om begreberne *læring og dannelse*.

I det følgende beskrives hvordan der er blevet sat særligt fokus på området fra forvaltningens side. Det betyder ikke at alle dagtilbud nødvendigvis har haft fokus på områderne – de har måske i deres årsplan udvalgt andre fokusområder – men det betyder at forvaltning i samarbejde med distrikter og dagtilbud har haft fokus på og har bidraget med udvikling til områderne. Resultaterne af arbejdet med udviklingsområderne er indarbejdet i nærværende ny Pædagogisk Perspektivplan under relevante afsnit. Samtidig beskrives nedenfor de vigtigste resultater af arbejdet med udviklingsperspektiverne og den fortsatte diskussion om læring og dannelse i dagtilbud.

7.1 En fortsat dialog om læring og dannelse

Mål

- For at børn skal være i stand til at danne deres egne erfaringer og holdninger, tilegne sig meningsfuld viden og tolke deres omgivelser, er det nødvendigt at de har dannet sig en personlighed. Dannelsen af en personlighed gør, at man er i stand til at sætte de erfaringer og oplevelser man får i relief.

Spørgeskema undersøgelsen og dialogen viste en manglende fælles afklaring omkring begrebet læring og dannelse.

Indsats

– læring og dannelse

Implementeringen af Pædagogisk Perspektivplan bygger på fortsat dialog. Derfor blev der fra forvaltningens side taget initiativ til en debat om læring og dannelse, der blev skudt i gang ved en konference den 20. marts 2007. Distrikterne er opfordret til at fortsætte dialogen lokalt. Det er forvaltningens opgave at følge op på dialogen og sørge for økonomiske midler hertil.

Arbejdet med læring har fundet sted på mange forskellige måder, der er beskrevet i et senere afsnit om børns sociale færdigheder.

Resultater

På baggrund af konferencen, blev der opsamlet forskellige definitioner på dannelse.

På baggrund af arbejdet med læring, er der indvundet en ny begrebsforståelse. Debatten om dannelse er foregået lokalt i enkelte distrikter og forvaltningen vil tage initiativ til at debatten fortsætter lokalt. De foreløbige resultater er indarbejdet i ny Pædagogisk Perspektivplan i et særskilt afsnit om dannelse og i afsnit om udvikling og læring. (sidetal) og (sidetal)

7.2. Børns sociale færdigheder

Mål

- At alle børn i dagtilbud får mulighed for at udvikle sociale færdigheder

Udvikling af sociale færdigheder indebærer:

- At børn får en begyndende forestilling om sig selv og hvad de selv formår
- At børn kan etablere og vedligeholde venskaber med andre børn
- At børn kan udtrykke egne meninger og følelser over for andre børn og voksne
- At børn kan tage hensyn og udskyde egne behov, så andres behov også tilgodeses
- At børn både kan tage initiativ og sig til og fra overfor jævnaldrende børn
- At børn kan vise hjælpsomhed og udvise begyndende empati
- At børn kan samarbejde om løsning af mindre konflikter i deres indbyrdes leg

Indsats

- udviklingsområdet børns sociale færdigheder - og læring

Forvaltningen har arbejdet med 3 forskellige indsatsområder for at opnå ovenstående mål.

Gennemførelse af KID- projekt med fokus på læring og børns sociale færdigheder i perioden 1. juli 2003 til 1. juli 2004. I projektet blev der lagt vægt på et dobbelt læringsperspektiv:

1. Udvikling og læring af børns sociale færdigheder og at give de
2. Voksnes mulighed for en større faglig indsigt og udvikle metoder til det enkelte dagtilbuds pædagogik i arbejdet med børns sociale færdigheder.

Projektet gav mulighed for at færdigdebattere og udvikle metoder til udviklingsområdet børns sociale færdigheder. Der deltog 12 dagtilbud indenfor dagplejen, vuggestuer, børnehaver og integrerede dagtilbud, fordelt over samtlige distrikter i kommunen.

Projektet anlagde et dobbelt læringsperspektiv børns og voksnes læring og samspillet imellem.

Projektet fokuserede på udvikling af læringsmiljøer og voksnes involvering og afstand til børns læring af sociale færdigheder - i planlagte som spontane læringsmiljøer.

Der blev i forbindelse med projektet afholdt en midtvejskonference med deltagelse af deltagende dagtilbud og pædagogiske konsulenter samt en afslutningskonference, hvor repræsentanter fra dagtilbud fra hele byen blev inviteret.

Resultater af arbejdet med udviklingsområdet børns sociale færdigheder

En projektrapport Pædagogisk Perspektiv 2 om læring i dagtilbud blev resultatet af projektet.

Rapporten er sendt ud sammen med mappen Vejledende Retningslinjer for udarbejdelse af årsplan. Resultater og metoder fra Kid-projektet er indarbejdet i teksten i mappen Vejledende Retningslinjer for udarbejdelse af årsplan. Projektets metoder er udviklet med afsæt i dagtilbud og resultaterne er spredt via mappen, der modtages af alle dagtilbud i kommunen.

Gennem en stikprøveopsamling af dagtilbuds årsplan med læreplan scorer læringstemaet børns sociale færdigheder højest, hvilket indikerer at det fokus udviklingsområdet har fået, positivt kan aflæses i årsplanerne.

Inspirationshæfter for det pædagogiske arbejde i dagtilbud

– efter vedtagelse af pædagogisk Perspektivplan og pædagogiske læreplaner

Lov om læreplaner blev vedtaget 1. august 2004 og er integreret i dagtilbudsloven, der trådte i kraft 1. august 2007 i § 8. I forlængelse af kid-projektet og som konsekvens af kravet om læreplaner i dagtilbud har forvaltningen udarbejdet 8 temahæfter. De handler om at komme i gang og at evaluere og formidle arbejdet, samt om metoder til det pædagogiske arbejde med læreplanens temaer. Et af temaerne hedder sociale færdigheder. Disse temahæfter støtter udviklingstemaet Børns sociale færdigheder fra Pædagogisk Perspektivplan. Læringstemaerne er: krop, sprog, natur og naturfænomener, kulturelle værdier, personlige og sociale kompetencer.

Inspirationshæfterne er skrevet på baggrund af praktisk erfaring og viden der er indvundet gennem konkret arbejde med pædagogiske læreplaner i dagtilbud, lokalt og centralt i perioden 2004 til 2006. Kilder har været resultatet af de pædagogiske konsulents opsamling af årsplaner med læreplaner i 2005. Læringsprojekter i form af 8 pilotprojekter, der blev gennemført i samarbejde med ledere, pædagogisk personale samt pædagogiske konsulenter og dagplejen, fordelt over hele København.

Den nationale efteruddannelse, til arbejdet med pædagogiske læreplaner, har spillet en rolle idet det teoretiske grundlag i inspirationshæfterne er hentet fra undervisningsmaterialet. Dialog i forskellige lederfora og forældrefora har bidraget. Kommunens politikker på børneområdet, Pædagogisk Perspektivplan 2003 og Vejledende Retningslinjer for udarbejdelse af årsplan har været styrende for opbygning og indhold i inspirationshæfterne. Konkluderende kan det fremhæves at inspirationshæfterne er fremstillet i nært samarbejde og i dialog mellem forvaltningen, medarbejdere og forældre knyttet til daglig pædagogisk praksis i kommunens dagtilbud. Hæfterne retter sig mod uddannede pædagoger og andre der arbejder pædagogisk i nær relation til børn i kommunens dagtilbud.

Faglighed For Alle – Pædagogiske Læreplaner

Under Faglighed For Alle uddannes et antal nøglepersoner, der er rekrutteret fra hele byen, i at understøtte arbejdet med pædagogiske læreplaner. De skal med tiden indgå som faglig ressource, lokalt og som et by-dækkende netværk, der fremover kan sparre det pædagogiske arbejde i en fortsat dialog med forvaltningen.

7.3 Den forebyggende indsats i dagtilbud

Der er i København og nationalt fokus på *den forebyggende indsats i dagtilbud*.

I København satte Pædagogisk Perspektivplan mål op for den forebyggende indsats i dagtilbud.

Mål

- At der udvikles et tilfredsstillende tilbud om rådgivning og støtte til dagtilbuddene omkring børn, der ikke trives og udvikler sig.

- At der oprettes det nødvendige antal basis- og specialpladser til børn som ikke profiterer af ophold i almindelige dagtilbud

Indsats

- den forebyggende indsats i dagtilbud

Arbejdet med dette udviklingsområde er blevet understøttet af dagtilbudsloven, der trådte i kraft 1. august 2007. Dagtilbudsloven betoner det forebyggende arbejde i dagtilbud jfr. § 1, stk. 3, hvor det hedder at formålet med denne lov er:

3) forebygge negativ social arv og eksklusion, ved at de pædagogiske tilbud er en integreret del af både kommunens samlede generelle tilbud til børn og unge og af den forebyggende og støttende indsats over for børn og unge med behov for en særlig indsats, herunder børn og unge med nedsat psykisk og fysisk funktionsevne...

Arbejdet med pædagogiske læreplaner understøtter den forebyggende indsats, fordi det er et krav, at der udarbejdes en særlig læreplan for grupper af børn, der har behov for en særlig indsats.

I vejledende retningslinjer for udarbejdelse af årsplan står der, at dagtilbuddet skal udarbejde en læreplan for børn der har brug for særlig opmærksomhed eller som har særlige behov.

Der er i København etableret et antal familie- og basispladser i almindelige dagtilbud. Et igangværende projekt evaluerer nuværende metoder og udvikler nye metoder i det forebyggende arbejde. Metoderne skal på sigt udvikles som et koncept, der kan bruges i hele kommunen.

Projektet er beskrevet i afsnittet om forebyggende indsats i Pædagogisk Perspektivplan (4.7.2)

Projektet hører under kommunens pædagogiske satsning Faglighed For Alle

Familie- og basispladsprojektet.

Der er i København sat fokus på tidlig inkluderende indsats. Familie- og Basispladsprojektet vil udvikle koncepter for tidlige mellemformer mellem specialområdet og normalområdet med fokus på forebyggelse og inklusion.

Resultater

Projektets foreløbige resultater er præsenteret på en midtvejskonference d. 19. november 2008.

I Pædagogisk Perspektivplan er projekt og foreløbige resultater beskrevet i afsnit 4.7.2

Samtidig understøtter inspirationshæfterne og Vejledende retningslinjer for årsplan med læreplan det forebyggende og inkluderende indsats ved hjælp af udarbejdelsen af læreplaner for grupper af børn med behov for en særlig indsats. Det tværfaglige samarbejde i distrikterne har til formål at styrke den tidlige indsats såvel som det forebyggende arbejde blandt børn, unge og deres familier.

Sidst men ikke mindst er der igangsat pilotprojekter som resultat af specialreformen, der er beskrevet i afsnit 4.7.3.

7.4 Overgang mellem dagtilbud og skole/fritidshjem

Overgang fra et dagtilbud til et andet kan for nogle børn opleves som vanskelige. Det skyldes blandt andet de mange nye krav og forventninger, der stilles til dem i skole og fritidstilbud. Derfor blev overgange et udviklingsområde ved tilblivelsen af Pædagogisk Perspektivplan.

I dagtilbudslovens formål § 1, stk. 4, er bestræbelserne på at gøre overgange gode for børn beskrevet således og understøtter kommunens igangværende arbejde positivt:

4) skabe sammenhæng og kontinuitet mellem tilbuddene og gøre overgange mellem tilbuddene sammenhængende og alderssvarende udfordrende for børnene

Mål

- At der etableres et formelt lokalt samarbejde i alle bydele mellem skole og dagtilbud

Indsats

- **Pædagogiske udfordringer – samarbejde om børns overgang fra børnehave/§ 4a til skole og fritidsinstitution.**

På et fælles udvalgsmøde for Uddannelses- og Ungdomsudvalget og Familie- og Arbejdsmarkedsudvalget vedtog man den 26. maj 2004:

At der omkring hver enkelt skoles indskrivningsteam etableres et lokalt samarbejde om børns overgang fra børnehave/§ 4a ordning til skole/fritidsinstitution.

At den afgivende institution har ansvaret for at understøtte sårbare børns overgang til fritidsinstitution/skole ved – under forudsætning af forældrenes accept at overdrage relevante informationer til modtagende skole/fritidstilbud

Der blev udarbejdet et inspirationshæfte om hvordan man bedst muligt samarbejder om børns overgang fra børnehave/§ 4 a – ordning til skole/fritidsinstitution.

De politiske udvalg UU og FAU besluttede i maj 2004 et samarbejde, der præciserer, at det altid er børnehaven/ § 4a-ordningens personale der har ansvaret for i samarbejde med forældrene og vurdere, hvilke oplysninger der gives videre.

Dagtilbudslovens krav om 3-sprogvurdering og forvaltningens ønske om en 5-års status har givet anledning til at kommunen har vedtaget en ”samlet spogindsats” for børn i dagtilbud.

Efter sammenlægningen til Børne- og Ungdomsforvaltningen 1. januar 2007, blev det indstillet at der igen skal sættes fokus på overgange.

Resultater

Afsluttende samtale i børnehaven hedder nu 5 års status. Grundlaget for dagtilbuddets samtale med forældrene er en helhedsorienteret status på det enkelte barns sproglige, sociale, motoriske og trivselsmæssige udvikling. Samtalen bygger på et anerkendende og ressourcepræget syn på barnet. Eventuelle oplysninger kan overdrages til barnets fritidsinstitution/skole, hvis det skønnes, at det vil lette barnets overgang. Dagtilbuddet og forældrene tager stilling til dette.

For de børn der skønnes at have behov for særlig støtte i mødet med det nye, skal der ske en skriftlig vidensoverdagelse til barnets kommende fritidsinstitution/skole. Det vil være gældende for ca. 30% af børnene. Vidensoverdragelse sker i samarbejde med forældrene på Københavns Kommunes standardskema.

Som et forsøg har BUU d. 12.03.08 truffet beslutning om ”Firepartsdrøftelser” Dialogmøder mellem forældre, børnehave, fritidsinstitution og skole ved overgang fra dagtilbud til skole, hvis en af parterne skønner, det kan have væsentlig betydning for barnets trivsel og læring. Dialogmøderne vil have relevans for 2-5% af børnene på en årgang.

7.5 Nye udviklingsperspektiver

Visionsdebat og tidligere udviklingsområder

De tidligere udviklingsområder er der arbejdet intensivt med i perioden. De igangsatte initiativer og projekter er en fremadskridende proces, der genererer resultater undervejs. Det er en opgave for forvaltningen at være i vedvarende dialog om den fortsatte udvikling af det pædagogiske arbejde. Pædagogisk læring og arbejdet med udvikling af sociale færdigheder. Fortsat fokus på det forebyggende arbejde i dagtilbud og fokus på overgange og helhed i børns liv. En fortsættelse af dannelsesdebatten skal finde sted.

På baggrund af status på de tidligere udviklingsområder og visionsdebatten (afsnit 3) er følgende udviklingsområder relevante at arbejde videre med i dialog med pædagoger og forældre:

Nye udviklingsperspektiver

Dannelse

- en fortsat central og lokal dialog om dannelse i småbørnshøjde

De lokale visionsdebatter viser at:

- Det er vigtigt at der lægges vægt på personalets blik for det enkelte barn og dets udviklingsmæssige ståsted, således af barnets personlighed dannes.
- De voksne skal i mødet med barnet være åbne og vil hjælpe barnet med at indgå i fællesskabet.
- Det er vigtigt at arbejdet struktureres således, at der er plads til børn, der har udsatte positioner i dagligdagen i dagtilbuddet.
- Det pædagogiske arbejde skal hvile på tillid, respekt og tolerance.

Overordnet handler dialogen om balancen mellem individ og fællesskab.

I dannelsesdebatten er det muligt at være i en fortsat dialog om dannelsesbegrebet. Dannelse kan ses som en kulturel proces, der bygger på viden om og holdninger til mennesker i samfundet.

De lokale dialoger kan bidrage med metoder der anviser, hvordan holdninger og værdier kan indgå i pædagogisk praksis i dagtilbud i København Kommunes dagtilbud og bidrage til at dannelsesidealer og opdragelsesværdier tydeliggøres og implementeres i praksis.

Begrebet dannelse kan udfoldes og metoder til implementering kan indarbejdes i Pædagogisk Perspektivplan.

Mål

At børn i dagtilbud oplever betydningsfuldt samvær med andre børn og voksne og udvikler sin personlighed gennem dette samspil

At barnet udvikler kompetencer, holdninger og værdier, så de oplever sig som en del af fællesskabet og kan bidrage til fællesskabet.

At børn og voksnes omgangsform hviler på tillid, respekt og tolerance, der giver børn oplevelse af mening og glæde i hverdagen.

Overgange

- en fortsat udvikling af pædagogiske metoder i arbejdet med helhed, sammenhæng og overgange.

Dagtilbudsloven beskriver i formålet vigtigheden af helhed, sammenhæng og kontinuitet i børns liv i dagtilbud og skole.

- Spørgsmålet er, hvad pædagoger, forældre og lærere skal gøre for at fremme samarbejdet om børnenes overgang fra vuggestue til børnehave og fra børnehave til skole/fritidsinstitution?

De lokale visionsdebatter viser at

Pædagoger, forældre og lærere gerne vil samarbejde omkring barnets overgang fra dagtilbud til skole/fritidsinstitution. De ser den pædagogiske værdi i, at der er forudsigelighed og sammenhæng for barnet og, at det bliver mødt set og forstået.

På nuværende tidspunkt arbejder forvaltningen med helhed i den samlede sprogindsats. Et af elementerne er 5 års status. Det er vigtigt at den oparbejdede viden om barnet i de forskellige tilbud ikke går tabt. Det er forældrene der i samarbejdet med dagtilbuddet bestemmer hvilken vidensoverdragelse der skal finde sted.

Mål:

At implementere 5 års status og vidensoverdragelse, samt udvikle andre metoder, der kan bidrage til helhed, sammenhæng og kontinuitet i børns liv i dagtilbud og fritidsinstitution/skole.

Inklusion

- Udvikling og dialog så dagtilbud inkludere børn med særligt udsatte positioner

Visionsdebatten viser at

Balancen mellem individ og fællesskabet vægtes højt. I fortsættelse med dialogen om dannelse, om holdninger og værdier ønskes at der sættes fokus på social inklusion.

Ønsket for fremtidens arbejde med børn i udsatte positioner er, at de forbliver i dagtilbud så længe, som det er til gavn for dem selv. Med styrket kompetenceudvikling og samarbejdet mellem faggrupper fra almen og specialområdet er det formålet, at støtten flytter hen til barnet i stedet for, at barnet må flyttes hen til støtten, samt at flytte fokus fra barnet som bærer af problemet til at se barnets ressourcer, samt have fokus på at tilrettelægge en pædagogisk praksis, der inkluderer barnet i fællesskabet. Personalets blik for det enkelte barn og dets udviklingsmæssige ståsted bidrager til en øget social inklusion.

Familie- og Basispladsprojektet udvikler metoder til dette arbejde.

Udviklingsperspektivet bidrager med at metodekonceptet implementeres over hele byen.

Mål

At der i alle dagtilbud arbejdes ud fra værdien social inklusion

At der i alle dagtilbud implementeres pædagogiske metoder, der støtter udviklingen af social inklusion.

8. Evaluering af det pædagogiske arbejde i dagtilbud

- efter vedtagelsen af Pædagogisk Perspektivplan

For at sikre, at Pædagogisk Perspektivplan virker efter formålet, må indsatsen i dagtilbud evalueres. Evalueringen sker internt i det enkelte dagtilbud og eksternt gennem det nye tilsynskoncept, der er udviklet i kommunen. Supplerende foretager forvaltningen en tilfredshedsmåling, der viser forældres tilfredshed med dagtilbud, KL Kompas. Tilfredshedsmålingen er udarbejdet af Kommunernes

Landsforening og er en spørgeskemaundersøgelse.

8.1 Evaluering gennem det enkelte dagtilbuds årsplan

Årsplanerne har en central rolle som den "røde tråd" mellem Pædagogisk Perspektivplan og det enkelte dagtilbuds løbende udvikling af kvaliteten i dagtilbuddene.

I den interne evaluering i det enkelte dagtilbud vil børnenes stemme være et værdifuldt supplement. Hvor det er muligt, skal det forsøges at inddrage børnenes egne oplevelser af og meninger om de pædagogiske aktiviteter og rammer for det enkelte dagtilbud.

8.1 Efter vedtagelsen af Pædagogisk Perspektivplan, vil den årlige evaluering af årsplanerne følge det ny tilsynskoncept. Tilsynsskemaet afspejler det pædagogiske arbejde i Kommunens dagtilbud. Forvaltningen vil trække data og udarbejde resultater til det politiske niveau.

Der vil blive fokuseret på om årsplanerne afspejler, at der har været refleksion over visionerne og udviklingsområderne som beskrevet i Pædagogisk Perspektivplan. Grundlaget for evaluering af årsplanerne, er om de afspejler Kommunens Visioner, Strategier, børnepolitikker og mål for det pædagogiske arbejde i dagtilbud.

Pædagogisk Perspektivplan angiver mål og rammer for det pædagogiske arbejde i dagtilbud. Pædagogisk Perspektivplan bygger på Kommunens visioner, strategier børnepolitikker og mål for arbejdet i dagtilbud for børn fra 0 år til skolestart. Det er en plan, der opfanger og beskriver nationale og kommunale love og retningslinjer og pædagogiske processer i dagtilbud. Det er en plan i hvilken pædagogisk personale og forældre kan orientere sig i en samlet fremstilling af aktuelle visioner, mål og rammer for det pædagogiske arbejde i København.

Pædagogisk Perspektivplan revideres løbende på baggrund af dialog og praksisnære aktiviteter i det pædagogiske felt.

Efterord

Udviklingskontrakter – et pilotprojekt

Tendensen *mål og resultatstyring* præger udviklingen i Københavns Kommune. Der er derfor igangsat et pilotprojekt, der skal afprøve om udviklingskontrakter, kan være et brugbart styringsredskab og kan afspejle resultater af det pædagogiske arbejde i dagtilbud. Udviklingskontrakter indebærer, at det enkelte dagtilbud udvælger kerneområdemål, der kan evalueres. Årsplanerne kan derfor i fremtiden få en anden status end ovenfor beskrevet.

Navne og lov og publicationsliste og henvisning til websteder

Navne Pædagogik og Læring (ansvarlige)

Projekt – og udviklingsgruppers navne
Visionsgrupper- navne

Center for børn og unge